

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 22 (753)

*Su šventomis Kalėdomis!
Džiugiai pasitikime 2025-uosius metus!*

AKTUALIJOS

Reikalavimas nedelsiant sustabdyti Nacionalinio vėžio instituto likvidavimą

Lietuvos Respublikos Prezidentui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei,
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui, Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų
komitetui, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai,
Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijai,
Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai, Nacionaliniam vėžio institutui

DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ GYNIMO ORGANIZACIJŲ REIKALAVIMO STABDYTI NACIONALINIO VĖŽIO INSTITUTO NAIKINIMĄ – „REORGANIZAVIMĄ“

2024 m. gruodžio 16 d. Vilnius

Partija „Nacionalinis susivienijimas“ pritaria Lietuvos žmogaus teisių organizacijų 2024 m. lapkričio 22 d. reikalavimui nedelsiant sustabdyti visus veiksmus, susijusius su Nacionalinio vėžio instituto (NVI) klinikinės veiklos perdavimu Vilniaus Santaros klinikoms, kol nėra pakeistas Lietuvos Respublikos nacionalinio vėžio instituto įstatymas (toliau – Įstatymas). Mūsų turimais duomenimis, NVI dalininkų (Sveikatos apsaugos, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijų bei Vilniaus universiteto) pasirašyta 2024 m. spalio 31 d. sutartis buvo sudaryta apeinant Įstatymą, kuriame numatyta, kad NVI teisinė forma yra viešoji įtaiga (3 str. 3 d.), kurios steigėja yra Lietuvos Respublikos Vyriausybė (3 str.1 d.).

NVI tikslai ir funkcijos – be kitų, teikti aukščiausio lygio specializuotas ir individualizuotas onkologijos asmens sveikatos priežiūros paslaugas Lietuvos ir užsienio gyventojams, todėl šių funkcijų perdavimas kitai viešajai įstaigai – Vilniaus Santaros klinikoms – prieštarauja Įstatymui. Įstatymas išskiria NVI kaip itin svarbų Lietuvos sveikatos apsaugos ir mokslinės veiklos dalyvį, turintį teisę į nepriklausomą veiklą, atitinkančią šalies ir tarptautinius interesus. Todėl bet kokie NVI statuso ar valdymo pokyčiai turi būti atliekami keičiant Įstatymą, o tai reiškia, kad NVI reorganizacija, nesuderinta su Įstatymo nuostatomis, yra neteisėta.

Nacionaliniam susivienijimui nėra žinomas NVI dalininkų 2024 m. spalio 31 d. sutarties turinys, kurioje nuspręsta neteisėtai (pažeidžiant Įstatymą) pagrindines NVI funkcijas perduoti kitai viešajai įstaigai, tačiau daro prielaidą, kad su pagrindinėmis funkcijomis yra perduodamas ir tam tikras valstybei priklausantis pagrindinis turtas, kurį perduodant, tikėtina, tam tikri asmenys sieks neteisėtai jį įsigyti. Tai reiškia, kad NVI neteisėtas reorganizavimas yra viešojo intereso klausimas, kuriuo turėtų susidomėti Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra

Pažymime, kad visuomenei nėra priim-

Nacionalinis vėžio institutas

tinas strateginių įmonių ir kitų, ypač visuomenei svarbių, įstaigų naikinimas, prisidengiant reorganizavimu, nes įprastai tariamo reorganizavimo metu įmonės ar įstaigos yra sunaikinamos, o jų teikiamos paslaugos arba labai pabrangsta, arba tampa gyventojams neprieinamos. Kaip pavyzdys yra Kauno onkologijos ligoninės prijungimas prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės Kauno klinikų. Šis procesas vyko panašia reorganizacijos forma, kaip planuojama su Nacionaliniu vėžio institutu (NVI). Buvo siekiama optimizuoti onkologinių paslaugų teikimą, gerinti jų kokybę ir prieinamumą pacientams, argumentuojama, kad integracija su didesniu gydymo centru (Kauno klinikomis) pagerins paslaugų teikimą ir paspartins diagnostikos bei gydymo procesus.

Reorganizacijos proceso metu Kauno onkologijos ligoninė prarado savo nepriklausomą teisinį statusą, ji tapo Kauno klinikų filialu. Buvo centralizuotas ligoninės valdymas, o finansavimas ir personalo politika perėjo į Kauno klinikų rankas. Nors buvo siekta pagerinti paslaugų kokybę ir sutrumpinti pacientų laukimo laiką, dėl sujungtos struktūros prioritetų pokyčių faktiškai buvo prarastos tam tikros paslaugos. Dėl sumažėjusių galimybių tęsti nepriklausomus mokslinius tyrimus išvyko specialistai, dėl to sumažėjo onkologinių paslaugų specializacija ir pacientams skirtas dėmesys. Šiuo metu buvusi Kauno onkologijos ligoninė

sergantiesiems sunkiomis ar nepagydomomis ligomis iš esmės (išskyrus išimtis) tapo tik paliatyvias paslaugas teikiančia įstaiga.

Kauno onkologijos ligoninės reorganizacija parodė, kad tokie sujungimai kelia ne tik administracinių ir finansinių problemų, bet ir gilių pasekmių sveikatos priežiūros kokybei, moksliniams tyrimams ir personalui. NVI prijungimas prie Santaros klinikų gali sukelti panašių problemų onkologinėmis ligomis sergantiems ligoniams, ypač atsižvelgiant į tai, kad NVI yra ne tik gydymo įstaiga, bet ir tarptautiniu mastu pripažintas mokslinių tyrimų centras.

Pritariame žmogaus teisių gynėjų reikalavimui nutraukti NVI reorganizacijos procedūras, vykdomas pažeidžiant onkologinėmis ligomis sergančių pacientų interesus – onkologinėmis ligomis sergantys ligoniai turi gauti reikalingas ir aukščiausios kokybės paslaugas be papildomų kliūčių ar laukimo eilės. Tikimės, kad naujieji Seimo ir Vyriausybės vadovai, Seimo Sveikatos komiteto pirmininkas, Seimo Sveikatos komiteto nariai ir visi Seimo nariai, taip pat naujieji Sveikatos apsaugos bei Švietimo, mokslo ir sporto ministerijų vadovai supras šios problemos svarbą, įsiklausys į visuomenės, pacientų ir sveikatos apsaugos specialistų bendruomenės nuomonę ir imsis visų reikiamų priemonių išsaugoti NVI nepriklausomumą ir svarbą Lietuvos ir tarptautiniu mastu. Šaltinis: Pozicija.org

MRU doktorantė Olesia Gorbun – apie tarptautinę jūrų teisę (2 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Aktualijos:
sustabdyti Nacionalinio
vėžio instituto prijungimą. ● 1 p.

Tarptautinė jūrų teisė ● 2 p.

Naujų tyrimų panorama:
M. K. Čiurlionio paveldo
skaitmenizavimas, Lietuvos
verslumo pokyčių stebėsena,
tirpstantys ledynai keičia
valstybių sienas ● 2, 4–5 p.

Gyvenimo prasmės paieška ● 3 p.

Lietuvos Respublikos
Seimo pranešimai ● 3–4 p.

Paskirta pirmoji
prof. A. P. Piskarsko
podoktorantūros stipendija ● 6 p.

Mokslo istorijos puslapiai:
Aleksas ir Vincentas Montvilos,
doc. Jonas Deksnys, KTU
saulės laikrodžiui – 15 metų ● 6–8 p.

Augustinas ir Aistė Žemaičiai
pristato Lietuvos ženklus
Europoje ● 9–10 p.

Naujos knygos, filmai,
parodos ● 10–12 p.

Ar tarptautinė teisė gali apsaugoti Ukrainos suverenitetą Krymo teritorijos vandenyse?

Rusijos įvykdyta Krymo okupacija ir tolesnė aneksija daro įtaką maždaug 73 proc. vandenų, į kuriuos Ukraina turi suverenitetą ar suverenias teises. Jūrų teisės galimybes apginti Ukrainos interesus Juodosios ir Azovo jūrų bei Kerčės sąsiaurio vandenyse analizavusi Mykolo Romerio universiteto (MRU) doktorantė Olesia Gorbun teigia, kad, nepaisant iššūkių, kuriuos kelia Ukrainoje vykstantis karas, jūrų teisė išlieka vertinga jūrų ginčų sprendimo priemone regione. Prasidėjus Rusijos invazijai, O. Gorbun pasijuto tarsi jos indėlis į tarptautinės teisės mokslinius tyrimus staiga būtų tapęs nereikšmingas. Vis dėlto, palaikoma artimųjų, ukrainietė rado savyje motyvacijos tęsti darbą ir tyrinėti jūrų teisės konvencijos galimybes, sprendžiant Krymo okupacijos poveikio Ukrainos jūrinei teritorijai klausimą.

„Blogis klesti, kai geri žmonės tyli“, – sako O. Gorbun, Ji atsiskak tylėti ir ėmėsi veiksmų, kad prisidėtų prie savo šalies suverenumo. Pagrindinį dėmesį skirdama Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencijai (UNCLOS), O. Gorbun analizavo Krymo okupacijos poveikį Ukrainos teisėms ir įsipareigojimams Juodosios ir Azovo jūrų bei Kerčės sąsiaurio vandenyse ir konvencijos galimybes spręsti iškilusias problemas. 2018 m., kai Krymas jau buvo okupuotas Rusijos, Rusijos pajėgos pirmą kartą atvirai susidūrė su Ukrainos pajėgomis jūroje, užgrobdamos tris ukrainiečių laivus, bandžiusius praplaukti Kerčės sąsiau-

riu. Tai paskatino O. Gorbun tęsti tyrimus. Ji pradėjo rašyti daktaro disertaciją.

Kai 2022 m. Rusija pradėjo plataus masto invaziją į Ukrainą, ukrainietė suabejojo UNCLOS numatyto taikaus ginčų sprendimo reikšme ir kartu savo disertacijos aktualumu. Ji prisimena: „Kurį laiką atrodė, kad mano disertacija tėra teksto gabalas knygoje. Atrodė, kad ji prarado savo prasmę ir tikslą, nemačiau jokio praktinio jos pritaikymo ir reikšmės. Kol supratau, kad tai – netiesa.“

O. Gorbun disertacijoje nagrinėjama, koku mastu ginčai dėl sausumos suvereniteto nepatenka į UNCLOS taikymo sritį, ir nustatoma, kokius jūrų teisės klausimus tarp Ukrainos ir Rusijos vis dar gali spręsti teismai ar tribunolai pagal UNCLOS numatytą jurisdikciją Juodosios jūros, Azovo jūros ir Kerčės sąsiaurio vandenyse. Joje nagrinėjamos galimybės įveikti UNCLOS jurisdikcijos kliūtis, kylančias dėl Krymo okupacijos, siūlomi sprendimai, kaip nustatyti Krymo okupaciją iš įvairių teisinių perspektyvų, dėl to pateikiamos įžvalgos dėl jurisdikcijos išlaikymo pagal UNCLOS.

„Karas Ukrainoje kiek pakirto tikėjimą tarptautine teise. Tačiau karas taip pat labai greitai parodė jos svarbą, pavyzdžiui, pabrėždamas būtinybę, kad tarptautinė teisė būtų veiksminga, taikytina ir pritaikoma prie besikeičiančių aplinkybių, – sako O. Gorbun. – Nors UNCLOS poveikis yra ribotas, galimybės įsteigti *ad hoc* arbitražo

teismą prieš Rusiją svarstymas man buvo svarbus suvokimo momentas. Mano disertacija nėra tik žodžiai. Tai galingas įrankis, kuris, patekęs į tinkamas rankas, gali būti panaudotas geriems tikslams. Tai kažkas, kuo galiu prisidėti.“

Po Sovietų Sąjungos žlugimo Ukraina ir Rusija derėjosi dėl įvairių susitarimų dėl bendrų vandenų aplink Krymą, įskaitant Azovo jūrą ir Kerčės sąsiaurį. 2014 m. Rusijai okupavus Krymą, susitarimai dėl Rusijos Juodosios jūros laivyno buvimo Kryme buvo nutraukti. Rusija paskelbė Krymą savo teritorija ir išplėtė savo teritorijas į aplinkinius Juodosios ir Azovo jūrų vandenius. „Kaip Jūrų teisės konvencija gali reglamentuoti Ukrainos vandenų, kurie yra *de facto* okupuoti, teisinį statusą?“ – disertacijoje klausia O. Gorbun. Krymo okupacija ir tolesnė aneksija daro įtaką maždaug 73 proc. vandenų, į kuriuos Ukraina turi suverenias teises.

Nepaisant tebesitęsiančios Rusijos agresijos prieš Ukrainą, O. Gorbun disertacijoje siūlomi būdai, kaip jūrų teisė vis dar gali būti taikoma, pabrėžiant jos taikų pobūdį. Be to, mokslininkė tyrime novatoriškai susiejama humanitarinė ir tarptautinė teisė. UNCLOS yra tarptautinė sutartis, vadinamoji „vandenynų konstitucija“, reglamentuojanti visus vandenyno erdvės aspektus, įskaitant jos naudojimą, išteklius ir aplinkos apsaugą. Joje nustatytos teritorinių jūrų, gretimų zonų, kontinentinio šelfo, išskirtinių ekonominių

zonų ir atviros jūros taisyklės.

O. Gorbun teigia, kad, nors UNCLOS konkrečiai neaptaria jūrinių zonų, kurias paveikė okupacija, ji vis tiek apima jūrų teisės klausimus, kuriuos reglamentuoja jos nuostatos. Atsižvelgiant į tai, kad UNCLOS reglamentuoja vandenį, bet ne okupuotą žemę, tai reiškia, kad kai kurios UNCLOS nuostatos vis tiek gali būti taikomos, net ir neapibrėžus pakrantės valstybės pavadinimo. Reikalaujama, kad besiribojančios valstybės bendradarbiautų ir sudarytų laikinus susitarimus, saugotų ir tausotų jūros aplinką ir pan. O. Gorbun nagrinėja galimus sprendimus šiems iššūkiams įveikti, analizuoja Krymo okupaciją iš įvairių teisinių perspektyvų ir siūlo strategijas, kaip išlaikyti UNCLOS jurisdikciją.

Pasak O. Gorbun, Ukraina turėtų stengtis gauti teisiškai privalomą *ad hoc* arbitražo teismo sprendimą arba Tarptautinio Teisingumo Teismo (angl. *International Court of Justice, ICJ*) patariamąją nuomonę, patvirtinančią, kad Krymas yra okupuotas. Tokie žingsniai leistų taikyti UNCLOS nuostatas sprendžiant klausimus, susijusius su Ukrainos, kaip pakrantės valstybės, teisėmis. Todėl, teisiškai nustačius Krymo okupacijos faktą, būtų galima išspręsti pretenzijas, kurios anksčiau buvo laikomos nepatenkančiomis į UNCLOS numatytą jurisdikciją.

NAUJI TYRIMAI

Skaitmeninės muzikos partitūros ir M. K. Čiurlionis

Doc. dr. Darius Kučinskas

Pastaruoju metu humanitarinių mokslų sferoje vis dažniau galima išgirsti skaitmeninės humanitarikos sąvokas. Ypač sparčiai besivystanti sritis pirmiausia apima tikslųjų mokslų tyrimų metodologijos taikymą visose humanitarinių mokslų kryptyse. Kompiuterinė lingvistika, medijų filosofija ar statistinė muzikologija yra tik keletas mums jau girdėtų naujadarų, atspindinčių akivaizdų tradicinių mokslų poslinkį į tarpdalykiškumą.

Statistinių ir kompiuterinių tyrimų metodų taikymas sparčiai keičia muzikos redagavimą ir leidybą. Suprantant, kad muzika egzistuoja ir natų pavidalu, tai yra užrašytu tekstu, daugelis dalykų yra skolinama arba pritaikoma iš lingvistikos, konkrečiai – iš tekstologijos. Būtent šiuolaikinei muzikos tekstologijai, skaitmeninių partitūrų rengimui ir jų realizavimui (greta kitų temų) buvo skirta spalio mėnesį Vilniuje įvykusi tarptautinė Baltijos šalių muzikologų konferencija „Muzikos istorijos, peržengiančios valstybės sienas. Muzikinės kultūros mikro-, mezo- ir makro- regioniškas“ (angl. *Music History beyond State Borders. Micro-, Meso- and Macro- Regionality of Music Culture*). Ją su-

renė Lietuvos muzikos ir teatro akademija kartu su Tarptautinės muzikologų draugijos Muzikos ir kultūros studijų grupe.

Konferencijos metu vykusiame seminare dalyvavo pagrindinių pasaulio muzikologijos institucijų specialistai, dirbantys su skaitmeninėmis partitūromis. Tai Bonos Liudviko van Bethoveno (*Ludwig van Beethoven*) ir Varšuvos Frederiko Šopeno (*Frédéric Chopin*) mokslo institutų bei Kembridžo (angl. *Cambridge*) ir Stanfordo (angl. *Stanford*) universitetų mokslininkai. Lietuvai atstovavo Muzikos ir teatro akademijos muzikologai, šiuo metu rengiantys M. K. Čiurlionio muzikos skaitmenines kritinio teksto redakcijas. Po individualių pranešimų surengta apskritojo stalo diskusija, skirta aptarti esminius šiuolaikinės muzikos tekstologijos klausimus, išryškinti kylančias problemas ir galimus jų sprendimus.

Pirmąjį pranešimą šiame seminare perskaitė Stanfordo universiteto profesorius dr. Kraigas Sapas (*Craig Stuart Sapp*). Jis apžvelgė pastaruosius kelerius metus vykdomą projektą, skirtą Torkvato Taso (*Torquato Tasso*) eilėmis sukurtų to laikotarpio muzikos kūrinių duomenų bazei. Ši duomenų bazė apima apie 800 muzikos kūrinių, sukurtų tokių žymių kompozitorių, kaip Klaudijus Monteverdis (*Claudio Monteverdi*) ar Luka Marenzis (*Luca Marenzio*). Šios kompozicijos atspindi ryškų muzikos posūkį nuo polifoninės į homofoninę muziką ir yra itin svarbus muzikos istorijos tyrimų objektas. Duomenų bazė paremta vadinamąja dinamine redakcija, koduota vienos iš pirmųjų universalios muzikos kodavimo programos

Humdrum, kurios bendrautoris yra pranešimą parengęs mokslininkas, ir vėliau išplėtos MEI (angl. *Music Encoding Initiative*) bendruomenės formatais. Integrali įvairiapusę verbalinio ir muzikinio tekstų analizę leidžianti atlikti duomenų bazė buvo pateikta kaip vienas sėkmingiausių pastarojo meto tarpdalykinio tyrimo sprendimas.

Liudviko van Bethoveno instituto atstovas dr. Ričardas Sengeris (*Richard Sängner*) supažindino, kaip šiuo metu bandoma atkurti šio kompozitoriaus kūrybinį procesą. Remiantis vienu iš L. van Bethoveno juo-

draštinių muzikos sąsiuvinų, atskleistas be galo kruopštus ir daug laiko užimantis, automatizavimui nepasiduodantis procesas, kuris primena archeologų darbą: nuimant sluoksnį po sluoksnio, atskleidžiamas visas užrašo nuoseklumas ir pateikta išsami muzikos kūrinių kūrinių genezė. Rengiant skaitmeninę L. van Bethoveno kūrinių redakciją, buvo pasitelkti mokslininkai, dirbantys su vizualizacija ir animacija, nes vien tik stabilus teksto perteikimas negali pilnai atskleisti nuostabaus rezultato, kuris

■ Nukelta į 4 p.

Kai drąsa tampa istorija

Gruodžio 17 d Lietuvos funkcinio sporto rinktinės atstovė Kornelija Dūdaitė perdavė marškinėlius su užrašu „Make russia small again“ (liet. Padarykite rusiją vėl mažą) Lietuvos nacionaliniam muziejui. Už šių marškinėlių dėvėjimą K. Dūdaitė sulaukė nemalonės iš Tarptautinės funkcinio sporto federacijos: ji buvo pašalinta iš varžybų. Sportininkė, išreiškusi poziciją dėl suteikto leidimo Pasaulio funkcinio sporto čempionate Budapešte startuoti ir Rusijos atletams, buvo paprašyta marškinėlius su minėtu užrašu nusivilkti, bet nesutiko. Po federacijos sprendimo pašalinti K. Dūdaitę iš varžybų pasitraukė visa Lietuvos funkcinio sporto rinktinė, taip išreiškdamą palaikymą komandos narei. Šią žinutę perdavė Kristina Tamelytė – LNM viešųjų ryšių specialistė.

Lietuvos sportininkų protestas prieš karo nusikaltimus vykdančios valstybės atstovų dalyvavimą

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Jonas Jasaitis

Gyvenimo prasmės suvokimo gairės

Vartinant pastarojo meto viešąją erdvę, dažniausiai kyla klausimas, ar šių dienų žmogus suvokia žmogiškumo esmę – žmogaus misiją pasaulyje. Kuo vadovaudamiesi, vienaip ar kitaip elgiamės? Kodėl net artėjant kalėdinio susikaupimo ir atsisveikinimo su besibaigiančiais metais dienomis kažkas griebiasi peilio, kažkas visu greičiu rėžiasi į šventėms besiruošiančių žmonių būrį, kažkas nebemoka atsipalaiduoti kitaip, nei prisirydamas narkotikų arba girtas sėsdamas prie vairo?

Viena iš svarbiausių gerovės sąlygų – saugumas. Jei žmogus nesijaučia saugus, jis niekada nebus laimingas, nes jį valdys tik vienas siekis – išlikti. Natūralu, kad suvoks, jog ir aplinkiniai yra valdomi to paties jausmo – kaip apsaugoti nuo visų pavojų save ir savo artimuosius. Todėl turėtų būti suprantama, kad negalima kelti pavojaus kitiems. Kai draugiškai ištiesiame ranką atsisveikindami, juk turėtume ir kitam linkėti saugumo. Jei žmones valdytų saugumo siekis, išvengtume daugelio pavojų ir nelaimių.

Bendrojo saugumo vardiklis – sąžinė. Nors kažkam nepatinka krikščionybė, bet niekas negali paneigti dešimties Dievo įsakymų: nekovok, nežudyk, negeisk svetimo turto ir kt. Jei žmonės jų laikytųsi, nereikėtų ir tiek daug lėšų skirti visuomenės saugumui. Kai girdime apie tai, kad kuri nors tarptautinė organizacija skyrė milijardus eurų Ukrainos gynybai, juk ne vienas pagalvoje, kiek gero būtų galima padaryti, kokią pažangą pasiekti, jeigu nevyktų karas. Deja...

Bet kodėl žmonija leidžia, kad galingų, branduolinių ginklų turinčių valstybių vadovais ilgiametams taptų psichopatai žudikai: Stalinas, Hitleris, Putinas, Kimas ir kiti, į juos panašūs? Sakoma, kad jie siekia valdyti kuo daugiau žemės. Bet kiek tos žemės jiems reikia? Tegul atsistoją ir apsisibrėžia, kiek ploto užima bet kurio iš jų pėdos. Štai ir viskas: tiek užteks iš krematoriumo atgautų niekšo kūno pelenų pripildyti urnai įkišti. Dar mažiau prireiks, jei tie pelenai bus ant ariamos dirvos išbarstyti. Nereikės nei mauzoliejų, nei paminklų, jei gyvendamas niekšas buvo... Kuo anksčiau žmonės pamatys nepataisomą nusikaltėlį, tuo mažiau žalos šis padarys planetai.

Ko vertos visos šnekos apie atmosferos taršą ir klimato kaitą, kai kasdien – kiekvieną minutę mūsų oras, kuriuo kvėpuojame, teršiamas pavojingiausiomis, su gyvybe niekaip nesuderinamomis medžiagomis? Kai viešosios politikos darytojai rėkia, kad klimato kaitą sukelia žmogaus veikla, jie išžūlia meluoja. Užtektų suvokti: „Mylėk savo artimą, kaip save patį...“ Sąžinė turi veikti žmogaus elgseną stipriau už visas taisykles, pamokymus ir įstatymus. Niekas neturi teisės sakyti, kad sąžinė ir dorovė – ne šių laikų dimensijos (liet. – matmenys). Visus poelgius visais laikais vertiname, remdamiesi sąžinės ir dorovės kriterijais. O kai šį reikalavimą pamirštame arba paneigiame – nieko gero nesitikime. Būtent sąžiningumas yra pagrindinis ir bet kurio asmens, ir bet kurios valdžios vertinimo kriterijus.

Nors nesąžiningumo apraiškų būta per visą atkurtos nepriklausomybės laikotarpį, tačiau tokio organizuotų nusikaltėlių siautėjimo, kokį matėme per pastaruosius ketverius metus, nebuvo beveik per visą pastarąjį trisdešimtmetį. Vogė ir prie ankstesnių valdžių – kas tūkstančiais, o kas net milijonais, bet per šiuos ketverius metus vogė milijardais. „Nacionalinio stadiono“ ir Šarūno Stepukonio afera, su ministre Monika Navickiene susijusių giminaičių ir draugų finansinės machinacijos (apie kurias ši nieko „nežinojo“), ypač svarbių valstybei („Teltonikos“ ir kitų inovatyvių įmonių) projektų žlugdymas biurokratinėse džiunglėse, sumaištis didinimas, prisidengiant reformomis švietimo ir sveikatos apsaugos srityse, nacionalinės gyvulininkystės ūkių stūmimas į bankrotą, darnios regionų plėtros sabotavimas, vergiškas net pačių kvailiausių Briuselio užgaidų tenkinimas ir visiškas nesiskaitymas su savo visuomene – štai tų praėjusių ketverių metų broožai. Laimei, jau praėjusių.

O ar bus pozityvių pokyčių nauju porinkiminiu laikotarpiu? Tai labiausiai priklausys nuo to, ar pilietinė visuomenė pagaliau prabus, ar ir toliau abejingai snaus. Jei visuomenė ir toliau pati sau kartos, kad tik valdžia yra už viską atsakinga,

jai nebandys išsiaiškinti, kuriose srityse Lietuvai labiausiai kenkiama ir kaip galima šį kenkimą sustabdyti, jokie pokyčiai neprasidės. Pasižiūrėkime, kaip užvaldyta viešoji erdvė, su koku įniršiu pralaimėjusieji sutiko Seimo rinkimų rezultatus ir kaip tebebando perrašyti jų rezultatus: jei naujasis Seimas iškelia kokį nors svarbų pasiūlymą, tuoj pat pasipila buvusių (o tiksliau – dar tebevaldančių) tyčiojimas, kaip spiegia vadinamieji „liberalai“ ir „konservatoriai“, kaip bandoma užgniaužti bet kurią racionalią mintį.

Naujoji Vyriausybė dar tik pradėjo darbą. Nors vieno kito ministro pirmieji žingsniai jau sukėlė nerimą, bet duokime laiko visai Vyriausybei juos įvertinti ir sustabdyti. Pirmiausia turiu galvoje vidaus reikalų ministro maneversus, sprendžiant Pietryčių Lietuvos klausimus. Vertinkime juos, kaip bandymą išsiaiškinti, kiek bus leidžiama kenkti Lietuvos teritoriniam vientisumui.

Kita kryptis kenkti valstybei yra susijusi su bandymais apšmeižti lietuvių tautą ir suniekinti jos kovą už valstybingumą. Pereikite per visą Lietuvą, ar rasite bet kokių ženklų, rodančių antisemitizmo plitimą? Ar kas nors šių dienų Lietuvoje persekioja žydus? Ar tokios tendencijos buvo skatinamos Lietuvos Pirmojoje Respublikoje – 1918–1940 m. arba Sąjūdžio metais? Puikiai žinoma, kad Antrojo pasaulinio karo metais nei sovietinės, nei nacių okupacijos laikotarpiu Lietuvos valstybė neegzistavo – mus valdė svetimi. Bet ir tuo laikotarpiu Lietuvoje naciams nepavyko verbuoti SS ir SD dalinių, nepavyko į nacių pusę patraukti Vietinės rinktinės dalinių: jų nariai geriau didvyriškai pasirinko mirtį, bet ne tarnybą hitlerininkams. Jei tokių reiškinų nebuvo ir nėra, tai kam naudingas tas dabar pučiamas tarptautinis kovos su antisemitizmu vėjus, prikramšytas atviro melo ir provokacijų?

Piliečio gyvenimo prasmė neatsikiriama nuo savo valstybės ir tautinio kultūros paveldo suvokimo. Gyvenimo prasmės suvokimo pagrindai suformuojami šeimoje ir mokykloje. Štai kodėl pastaraisiais metais taip išžūlia puolama net pati šeimos samprata. Kodėl į šeimos niekinimo kampaniją įsitraukė net sau neklystančiųjų etiketę prisilipdęs Konstitucinis Seimas? Cituojame naująjį Seimo narį dr. Vytautą Sinicą: „Partnerystės ar jokios kitos vienalytės šeimos formos Lietuvoje įteisinta nėra. Šeima Lietuvoje teisiškai egzistuoja tik tarp vyro ir moters ar tarp tėvų ir jų biologinių vaikų. Ir todėl visiškai nuosekliai, sistemingai ir logiškai, kad valstybė visuose su tuo kaip nors susijusiuose įstatymuose įtvirtintų būtent tokį požiūrį, jog šeima tik tarp vyro ir moters. Nes valstybė negali mokyti priešingai, nei pati teigia savo įstatymuose.“

Kaip gerai žinoma, vyrą ir žmoną sieja meilės ir santuokos ryšiai, santuoka sudaroma tik laisvu jų pasirinkimu. Kam taip primygtinai prireikė sujaukti šeimos sampratą, pasisakyti prieš tėvų teisę ir pareigą ugdyti savo vaikus ir ruošti juos jų pačių būsimajam šeimos kūrimui? Tėvai turi teisę ir privalo saugoti savo nepilnamečius vaikus nuo bet kieno pastangų brukti jiems sudarkytą vaikino ir merginos santykių sampratą. Skaistumo ir ištikimybės principų svarba išlieka amžiams, kol egzistuos pati žmonija.

Dabartinės Lietuvos aktyviausių gyventojų karta negyveno nei karo, nei sovietinio režimo laikotarpiu. Ir aciū Dievui, kad jie tokios patirties neturi. Vienas kitas sovietinės gyvensenos broožas galbūt prasiskverbė iš tėvų patirties. Tačiau dabartinių trisdešimtmečių karta kitaip nei jų tėvai, juo labiau seneliai, suvokia pasaulį. Didžioji to pasaulio dalis jiems yra laisvai pasiekiamas: gali ten ne tik atostogauti ar studijuoti, bet ir apsigyventi. Apie tai liudija daugiau kaip 50-ye valstybių įsikūrusios lietuvių bendruomenės. Jų įsikūrimas liudija ir apie tai, kad šiuos jaunus žmones vienija ir lietuviškasis paveldas: gimtoji kalba, tautinė kultūra ir tėviškės jausmas. Kiekviena karta atsineša savitą muziką ir dailės supratimą, pasižymi savitais elgsenos broožais. Jie kitaip mokosi ir ruošiasi profesinei veiklai. Jei mes profesinę veiklą dažniausiai suvokiame kaip mus lydinčią per visą savarankiško gyvenimo tarpsnį, mūsų vaikai ir vaikaičiai greičiausiai išbandys ne vieną profesiją, pagyvins ir padirbės ne vienoje šalyje. Bet tėvai gali ir privalo juos ruošti gyvenimui tokiame, daug platesniame ir įvairesniame, pasaulyje. Nepaisant to pasaulio įvairovės, iš šeimos naujoji karta turi išsinešti nekintančius sąžiningumo ir dorovės principus. Doroviniai Dekalogo principai turi likti tuo kompasu, kuris leidžia nepaklysti nei „socialiniuose tinkluose“, nei bet kuriose kituose pomėgiuose. ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Seimas pritarė Vyriausybės programai. Seimas pritarė Ministro Pirmininko Gintauto Palucko pateiktai XIX Vyriausybės programai. Po šio sprendimo nauja Vyriausybė gavo įgaliojimus veikti ir privalės per 3 mėnesius patvirtinti Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planą.

Priimtame nutarime išskirtos pagrindinės Vyriausybės veiklos kryptys. Jame daug dėmesio skiriama Lietuvos ekonomikos augimui ir viešųjų finansų sistemos stiprinimui, šeimos kūrimo ir vaikų auginimo sąlygų gerinimui, kokybiško ir prieinamo sveikatos apsaugos ir švietimo užtikrinimui, apsaugai nuo išorės grėsmių, aktyviai ir konstruktyviai užsienio politikai, atviros, demokratinės Lietuvos kultūros ir pilietinės tapatybės puoselėjimui, sklandžiam valstybės valdymui, tvariai energetikai, aplinkos tausojimui, gyvybingo kaimo kūrimui, konkurencingam ir tvariam žemės ūkiui.

Prisiektė devynioliktosios Vyriausybės nariai. Seime po Vyriausybės programos patvirtinimo prisiekė XIX Vyriausybės ministrai: Ministras Pirmininkas Gintautas Paluckas, aplinkos ministras Povilas Poderskis, ekonomikos ir inovacijų ministras Lukas Savickas, energetikos ministras Žygimantas Vaičiūnas, finansų ministras Rimantas Šadžius, krašto apsaugos ministrė Dovilė Šakalienė, kultūros ministras Šarūnas Birutis, socialinės apsaugos ir darbo ministrė Inga Ruginienė, susisiekimo ministras Eugenijus Sabutis, sveikatos apsaugos ministrė Marija Jakubauskienė, švietimo, mokslo ir sporto ministrė Raminta Popovienė, teisingumo ministras Rimantas Mockus, užsienio reikalų ministras Kęstutis Budrys, vidaus reikalų ministras Vladislavas Kondratovičius, žemės ūkio ministras Ignas Hofmanas. Priesaikas priėmė Seimo Pirmininkas Saulius Skvernelis. Vardiniai Vyriausybės narių priesaikos lapai perduoti parlamento vadovui ir bus saugomi Seimo kanceliarijoje. Prisiekus naujosios Vyriausybės nariams, darbą baigė XVIII Vyriausybė.

Seimas pratęsė rudens sesiją. Seimas nusprendė iki 2025 m. sausio 14 d. pratęsti I (rudens) sesiją. Seimo Pirmininkas Saulius Skvernelis parlamento posėdyje pažymėjo, kad sausio 13-ąją vyks Laisvės gynėjų dienos minėjimas, o sausio 14 d. planuojama surengti darbinį posėdį. Pasak Seimo vadovo, jeigu neatsiras kokių nors kitų aplinkybių, po darbinio posėdžio rudens sesija bus pabaigta.

Patvirtintas 2025 m. valstybės biudžetas. Seimas patvirtino 2025 m. valstybės biudžetą, kuriame didžiausias dėmesys skiriamas prioritetinėms kryptims: žmonių pajamų didinimui, saugumo stiprinimui bei investicijoms Lietuvos ateičiai. Už tai numatantį įstatymą balsavo 111 Seimo narių, prieš – 1, susilaikė 16 parlamentarų. Seimas patvirtino beveik 17,98 mlrd. eurų sieksiančias valstybės biudžeto pajamas ir daugiau kaip 23,1 mlrd. eurų išlaidas (kartu su ES ir kitomis tarptautinėmis lėšomis). Asignavimai pajamas viršys beveik 5,12 mlrd. eurų. Palyginti su šiais metais, pajamos augs 1 mlrd. eurų.

Audito komiteto dėmesys valstybės valdomoms įmonėms ir biurokratijai. Seimo Audito komitetas, aptardamas verslo ir gyventojų patiriamą žalą dėl biurokratizmo ir perteklinio reguliavimo, priėmė sprendimą savo veikloje 2024–2028 m. skirti ypatingą dėmesį biurokratinės naštos viešajame sektoriuje problematikai. Be kita ko, komitetas rekomendavo Valstybės kontrolei ir ministerijoms, atliekant valstybinius ir vidaus auditus, kartu vertinti ir biurokratinis procesus bei jų optimizavimo galimybes. Aptarti valstybės valdomoms įmonėms keliami lūkesčiai.

Parlamentarai kreipėsi į LGGRTC direktorių dėl J. Noreikos įamžinimo Šiauliuose. Seimo nariai Audronius Ažubalis, Arvydas Anušauskas, Arvydas Pocius, Kazys Starkevičius ir Valdas Rakutis kreipėsi į Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) generalinį direktorių Arūną Bubnį dėl tarpžinybinės komisijos, vertinančios, ar viešas objektas nepropaguoja totalitarinių ar autoritarinių režimų, rekomendacijos nukabinti Šiauliuose esančią atminimo

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

lentą žymiam kovotojui už Lietuvos laisvę Jonui Noreikai-Generolui Vėtrai.

Birželio sukilimas prieš okupacinę komunistų valdžią Lietuvoje paneigė okupantų platinamą mitą apie „savanorišką“ Lietuvos įstojimą į SSRS, todėl Rusija nuolat siekia apipinti antikomunistinę ir antinacinę to meto Lietuvos patriotų veiklą jai naudingų istorinių pasakojimų, kuris neigia Lietuvos kovas prieš okupacinius režimus. Komisijos pirmininko Vito Karčiausko viešai išsakytas argumentas, kad „Šiauliuose atminimo lenta yra pakabinta ant pastato, kuriame Jonas Noreika dirbo okupacinėje struktūroje, todėl ta lenta pažeidžia įstatymą“ (ELTA pranešimas), neatitinka istorinės tiesos, o jo viešai išsakytas teiginys, kad „<...> jis (Jonas Noreika) bendradarbiavo su fašistine valdžia <...>“, yra Rusijos naratyvo apie Lietuvos didvyrius niekinimo tąsa, neigianti istorinę tiesą.

„Komisijos siūlymas Šiauliuose nukabinti atminimo lentą Jonui Noreikai ir jos

pirmininko V. Karčiausko pasisakymai atkartoja jau bene aštuonis dešimtmečius sovietinės propagandos ir jų parankinių Vakaruose platinamą melagingą istorinį pasakojimą apie 1941-ųjų birželio 23-iosios Sukilimą Lietuvoje“, – pabrėžia Seimo narys A. Ažubalis.

Seimas panaikino Andriaus Bagdono teisinę neliečiamybę. Seimas, atsižvelgdamas į generalinės prokurorės Nidos Grunskienės pranešimą ir Seimo nario Andriaus Bagdono viešą pareiškimą, sutiko, kad pastarasis būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas ar kitaip suvaržyta jo laisvė. Seimo narys A. Bagdonas gruodžio 12 d. Seimo posėdyje paprašė nesudaryti tyrimo komisijos ir patvirtino sutinkantis, kad jo neliečiamybė būtų panaikinta. Tą dieną generalinė prokurorė N. Grunskienė Seimo narius informavo, kad Klaipėdos apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus prokuroras organizuoja ir kontroliuoja ikiteisminį tyrimą, kuris 2024 m. lapkričio 19 d. buvo atskir-

tas iš dar 2023 metų kovo mėnesį pradėto ikiteisminio tyrimo dėl 2019–2023 metų kadencijos Neringos savivaldybės tarybos narių galimai padarytų nusikalstamų veikų, susijusių su išlaidų tarybos nario veiklai apmokėjimu.

Susitikimas su Japonijos ambasadoriumi. Seimo Pirmininkas Saulius Skvernelis susitiko su Japonijos ambasadoriumi Lietuvoje Tecu Ozakiu ir aptarė tolimesnio abiejų šalių bendradarbiavimo svarbą. „Vertiname Lietuvos ir Japonijos strateginę partnerystę, norime išlaikyti santykių intensyvumą. Džiaugiamės dialogu saugumo ir gynybos srityje bei ekonominių, mokslo ir technologijų, kultūrinių ryšių stiprinimu. Taip pat Japoniją matome kaip stiprią ir patikimą partnerę įgyvendinant strateginius transporto infrastruktūros projektus – Klaipėdos uosto plėtrą, „Rail Baltica“ projektą“, – sakė S. Skvernelis. Lietuva kadaise parėmė Japonijos kandidatūrą surengti pasaulinę EXPO parodą. Seimo Pirmininkas susitikimo su ambasadoriumi metu Japonijai palinkėjo

sklandaus pasirengimo ir sėkmės tarptautinėje parodoje „EXPO2025“ Osakoje.

Susitikimas su Indijos Respublikos ambasadoriumi. Indija savo ambasadą Vilniuje atidarė 2023 m. kovo mėnesį, tad Devešas Utamas yra pirmasis Lietuvoje reziduojantis Indijos ambasadorius. Devešas Utamas Sauliui Skverneliui perdavė Indijos Parlamento Pirmininko sveikinimus, pradėjus eiti Seimo Pirmininko pareigas, ir padėkojo už Seime įsteigtą Tarpparlamentinių ryšių su Indija grupę. Susitikimo metu aptartos galimybės plėtoti draugiškus abiejų šalių santykius ir bendradarbiavimą prekybos, aukštųjų technologijų ir turizmo srityse.

2025-uosius planuojama paskelbti Lietuvos ir Indijos žmonių ryšių metais. Siekiant plėsti kultūrinius ryšius, 2023 m. Vilniaus universitete buvo įsteigtas Indijos tyrimų centras, o Mykolo Romerio universitete veikia Azijos centras. Šių centrų veikla bei jų vykdomi projektai skatina tarpusavio supratimą ir Indijos bei Lietuvos intelektualius, kultūrinius ir žmogiškuosius mainus. ■

NAUJI TYRIMAI

Skaitmeninės muzikos partitūros ir M. K. Čiurlionis

■ Atkelta iš 2 p.

išryškėja juodraščių tyrimų metu.

Frederiko Šopeno instituto atstovai dr. Marčinas Konikas (*Marcin Konik*) ir dr. Jacekas Ivaško (*Jacek Iwashko*) apžvelgė per pastaruosius keletą metų vykdomą plačios apimties lenkų muzikos skaitmeninimo procesą. Formuojama nacionalinė skaitmeninė duomenų bazė įtraukia visus žinomus lenkų muzikos archyvus ne tik pačioje Lenkijoje, bet ir už jos ribų (tarp jų ir esančius Lietuvoje). Taip bandoma bent iš dalies kompensuoti didžiulius archyvų nuostolius, patirtus per Antrąjį pasaulinį karą. Tyrėjų apžvelgta sukurta duomenų bazė šiuo metu apima apie 8 tūkst. kompozitorių ir per 20 tūkst. skenuotų muzikos šaltinių, kurių bendra apimtis jau siekia pusę milijono puslapių. Ši bazė remiasi diplomatinio šaltinių perrašymu, naudojant nemokamą notacijos programą *Musescore*. Tolešnis darbas vyksta, medžiagą konvertavus į *MusicXML* formatą, o muzikos tekstai vizualizuojami specialiai tyrėjų komandos sukurtą *Verovio Humdrum Viewer* programa.

Lietuvos tyrėjai pristatė šiuo metu kuriamą skaitmeninę M. K. Čiurlionio fortepijoninės muzikos duomenų bazę ir simfoninių partitūrų rengimo ypatumus. Laimėjusi Lietuvos mokslo tarybos (LMT) Lituanistikos projektą, tarpinstitucinė tyrėjų komanda, kurią sudaro muzikologai Darius Kučinskas (KTU, grupės vadovas), Rima Povilionienė (LMTA) ir informacinių technologijų mokslininkai Jūratė Bogdaniienė ir Laimonas Janutėnas (abu VGTU), parengė kritinius visų M. K. Čiurlionio fortepijoninių kūrinių tekstus (kritinę redakciją). Šie tekstai parengti keliais formatais

Skaitmeninių muzikos partitūrų seminaro dalyviai: Iš kairės: Darius Kučinskas (LMTA/ KTU), Marcin Konik (F. Šopeno institutas), Craig S. Sapp (Stanfordo universitetas), John Rink (Kembrižo universitetas), Jacek Iwashko (F. Šopeno institutas)

Skaitmeninių muzikos partitūrų seminaro dalyviai pertraukos metu. Iš kairės: Rima Povilionienė (LMTA), Laimonas Janutėnas (LMTA/ VGTU), Jūratė Bogdaniienė (LMTA/VGTU), Hohn Rink (Kembrižo universitetas)

(XML, PDF, MUS) ir susieti su pirminiais šaltiniais – rankraščiais ir kūrinių publikacijomis, yra lydimi išsamių komentarų ir paaiškinimų. Suformuota integrali duomenų bazė papildyta specialiai programuotu unikaliu paieškos algoritmu, leidžiančiu atlikti kūrinių fragmento ar atskiros muzikos kalbos elemento (melodijos, ritmo) paiešką. Šios paieškos unikalumas remiasi tuo, kad numatyta ne tik tiksliai, bet ir modifikuota pasirinkto elemento paieškos galimybė,

atliekama inversijos, retrogrado ar transpozicijos paieška. Tai atveria suformuotos duomenų bazės vartotojams galimybę tirti M. K. Čiurlionio muziką naujais, daug didesnes galimybes atveriančiais būdais.

Dr. Charalampos Eftimiou (*Charalampos Eftymiou*), šiuo metu dirbantis Vienos ir Lietuvos muzikos akademijose, pateikė jo parengtą M. K. Čiurlionio simfoninės poemos „Miške“ kritinę redakciją. Nors ji planuojama spausdinti tradiciniu būdu, bet muzikos tekstai yra surinkti kompiuteriu ir nesunkiai integruojami į suformuotą Čiurlionio duomenų bazę.

Apskritoje stalo diskusijai vadovavo Kembrižo universiteto profesorius, dažnas LMTA svečias, dr. Džonas Rinkas (*John Rink*). Diskusijoje dalyvavę mokslininkai pabrėžė akivaizdžiai stebimą prasidėjusią naują mu-

Skaitmeninių muzikos partitūrų seminaro dalyviai. Iš kairės: Richar Sängner (L. van Bethoveno institutas), Craig Sapp (Stanfordo universitetas), Jūratė Bogdaniienė

zikos tekstų rengimo ir publikavimo etapą – skaitmeninių redakcijų laikotarpį. Tai iš esmės skirtingas teksto parengimo ir pateikimo būdas, leidžiantis išnaudoti daug platesnes tekstų analizės galimybes, gauti naujų mokslinių duomenų apie kompozitorių kūrybos genezę, kūrinių formavimosi ypatumus, tarpusavio sąsajas ar net atskirų teksto fragmentų ryšius. Nurodyta, kad greta stabilių, dažniausiai PDF formatu skelbiamų skaitmeninių redakcijų, pastaraisiais metais susiformavo ir ypač stiprią pažangą patiria vadinamosios dinaminės muzikos tekstų redakcijos, kurias pagal savo poreikį gali užbaigti rengti patys naudotojai. Taip nemažai teksto rengimo klausimų yra perduodama pačiam muzikos atlikėjui. Bet muzikos rankraščio skaitymas, jame esančių ženklų ir santrumpų dešifravimas bei teisingas interpretavimas išlieka pirminė tyrėjo prerogatyva. Todėl skaitmeninės muzikos redakcijos tik praplečia tyrimo galimybes, bet nepakeičia ekspertinio darbo. *Straipsnis parengtas pagal LMT finansuotą projektą (S-LIP-22-75).* ■

Tirpstantys ledynai perbraižo valstybių sienas

Elzė Buslavičiūtė, dr. Laurynas Jukna

Ledynai Europoje: gyvybės šaltiniai ir reljefo kūrėjai

Kalbėdami apie ledynus dažnai įsivaizduojame didžiulius šiaurinėse Žemės platumose išsidėsčiusius ledyninius skydus, kokius randame Antarktidoje ar Grenlandijos saloje. Tačiau ledynų yra gerokai daugiau ir

įvairesnių. Šiuo metu Žemėje suskaičiuojama daugiau negu 200 tūkst. ledynų, kurie nepatenka į ledyninių skydų (>50 tūkst. km² ploto žemyniniai ledynai) kategoriją. Tai – ledynų slėnių, kabantys, kalnų ledyninės kepurės ir kiti smulkesni negu 50 tūkst. km² ploto, dažniausiai kalnuotose srityse išsidėstę ledynai. Tokie ledynai paplitę ir Europoje. Jų masyvai susikaupę Islandijoje, Skandinavijos

pusiasalyje, Svalbarde, Pirėnuose bei Europos Alpėse. Ledynus galima apibūdinti kaip didelę teritoriją užimančias ledo sankaupas, judančias dėl sunkio jėgos. Jie formuojasi vietose, kuriose sniego akumuliacija (prietaka) viršija tirpsmą. Spaudžiamas sniegas tampa firnu, kuris ilgainiui transformuojasi į ledą.

Kadaise, prieš 22–20 tūkst. metų, ledynai (tiksliau, iš Skandinavijos atslinkę

ledyninis skydas) formavo ir mūsų dabartinį reljefą ir kraštovaizdyje paliko dar ir šiandien matomus ryškius pėdsakus. Dabar ledynų vaidmuo yra ne ką menkesnis: jie saugo gelą vandenį, maitina Europos upes ir ežerus, reguliuoja vandens nutekėjimą ir oro temperatūrą.

■ Nukelta į 5 p.

Tirpstantys ledynai perbraižo valstybių sienas

■ Atkelta iš 4 p.

Alpių ledynų tirpimas stebimas iš kosmoso

Nors ledynai Alpėse traukiasi nuo pat ledynmečio pabaigos, per pastaruosius kelis dešimtmečius dėl žmogaus sukulto visuotinio atšilimo pokyčiai vyko sparčiau. Remiantis ilgamečiais GLAMOS (angl. *Glacier Monitoring in Switzerland*) alpių ledynų stebėjimais, 1973 m. ledynų plotas Šveicarijos Alpėse siekė 1311 km², o štai 2016 m. sumažėjo iki 961 km². Taigi iki 2016 m. prarasta beveik 350 km² buvusio Šveicarijos Alpių ledynų ploto. Šie didelio masto stebėjimai atliekami remiantis archyvinėmis aero- ir palydovinėmis nuotraukomis.

Nuo 1972 m. Žemę stebinti NASA „Landsat“ misija padeda suprasti ledynų nykimo mastą. Netikros spalvos „Landsat“ palydovų vaizduose matome gausiai lankomą Ronos (pranc. *Rhône*) ledyną, Ronos upės ištakas Šveicarijoje. Netikros spalvos vaizdas, sudarytas iš infraraudonojo, raudonojo ir žaliojo spektro, išryškina ledynus melsvai balta spalva, o aplinkui esančią augaliją – raudona. Lyginant 2001 ir 2024 m. rugpjūčio mėnesio vaizdus, matyti žymus ledyno ploto sumažėjimas.

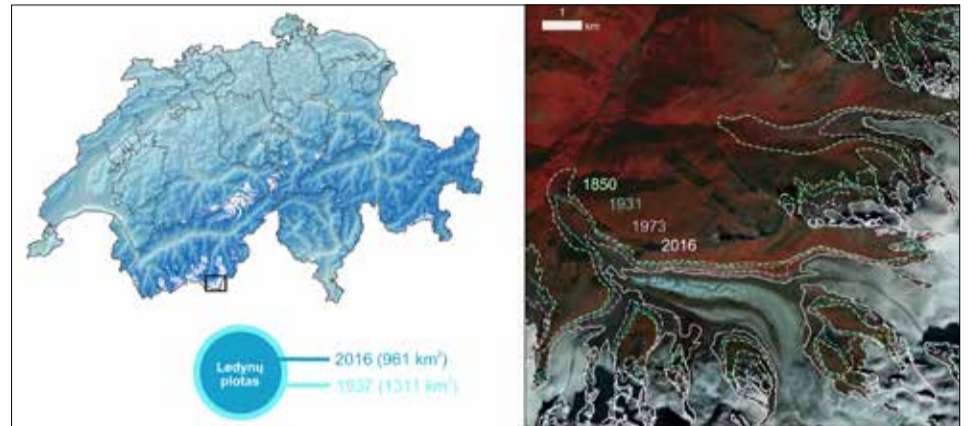
Remiantis palydoviniais duomenimis, galima ne tik stebėti ledynų ploto kaitą, bet ir suprasti jų aukščio kitimo dinamiką, išmatuoti tūrio pokyčius. Didėjant ledyno masei

jis pradeda judėti, o šį judėjimą galima tirti, naudojantis aktyviais sensoriais, tokiais kaip „IceSAT-2/GLAS“, ir radarais, pavyzdžiui, palydovu „Sentinel-1“.

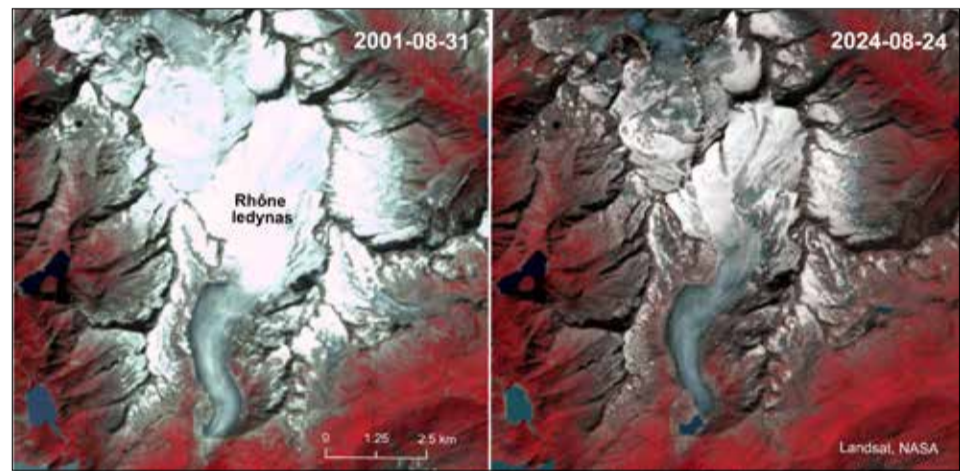
Perbraižo Europos šalių ribas

Be ekologinių pasekmių, ledynų tirpimas turi ir politinių pasekmių. Dalis sienų tarp Italijos, Šveicarijos ir Austrijos valstybių yra nustatomos pagal vandenskyros linijas, einančias per aukščiausias kalnų vietas. Tirpstant ledynams ar kolapsuojant viršūnėms, natūrali riba tarp šalių gali pasislinkti. 2006 m. Italija ir Austrija pasirašė susitarimą, kad šių šalių siena taps judri, t. y. bus atsižvelgta į pasienyje esančių kalnų keteros pokyčius. Italijos ir Šveicarijos siena taip pat yra judri, pavyzdžiui, 2024 m. dėl Materhorno ledyno tirpimo aukščiausiai vietai pasislinkus į Italijos pusę Šveicarija gavo šiek tiek daugiau teritorijos.

Tačiau besikeičiančios valstybių sienos – ne vienintelis svarbus ledynų tirpimo aspektas. Alpės svarbios, nes maitina didžiuosius upių tinklus, tokius kaip Rona arba Reinas, tekančius per kelias valstybes. Šveicarijoje nemažai šalia ledynų įsikūrusių gyvenviečių verčiasi turizmu, tiesiogiai priklausančiu nuo ledynų. Nors lokaliūs sprendimai, tokie kaip šviesą atspindinčių geotekstilių naudojimas, gali sulėtinti ledynų nykimą, ilgalaikiai sprendimai reikalauja globalaus masto veiksmų, kurie leistų stabdyti klimato kaitą ir sumažinti jos poveikį šiam jautriam regionui. ■

Ledynų tirpimas 1850–2016 m. pietvakarių Šveicarijoje, remiantis GLAMOS aerofotografiniais ir palydoviniais stebėjimais. Dešinėje – 2016 m. spalio 2 d. netikros spalvos „Landsat 8“ palydovinis vaizdas su ledynų paplitimą skirtingais laikotarpiais vaizduojančiomis linijomis

Ronos (pranc. Rhône) ledynas Šveicarijoje 2001 ir 2024 m. rugpjūčio mėnesiais, remiantis netikros spalvos „Landsat“ 7 ir 8 palydovų duomenimis

Lietuvos verslumo stebėseną

Vilniaus universiteto (VU) Verslo mokykla ir tarptautinė rizikos vertinimo agentūra „Moody’s“ pasirašė paramos sutartį, pagal kurią finansuos „Global Entrepreneurship Monitor“ (GEM) tyrimą Lietuvoje. Paramos suma siekia 50 tūkst. eurų, o jos tikslas – suteikti mokslinį pagrindą, sprendžiant verslo problemas Lietuvoje. VU Verslo mokykla yra GEM partnerė Lietuvoje, vykdanči tyrimus, kurių rezultatai svarbūs šalies verslumo politikai ir ekonomikos plėtrai. „Mūsų tvari partnerystė su „Moody’s“ rodo pasitikėjimą Lietuvos mokslo galimybėmis ir jo reikšmę tarptautiniame kontekste. Tikimės, kad GEM tyrimas padės mums geriau suvokti dabartinę verslumo situaciją ir priimti sprendimus, kurie skatins tvarią Lietuvos ekonomikos

plėtrą“, – teigia VU Verslo mokyklos direktorė dr. Birutė Miškinienė.

Pasaulio verslumo stebėsenos tyrimas yra vienas išsamiausių pasaulyje verslumo tyrimų, vykdomas daugiau nei 100 šalių. Jis leidžia palyginti įvairių šalių verslumo ekosistemas ir suprasti, kokie veiksniai skatina ar stabdo naujų verslų kūrimą. „Moody’s“ suteikta parama leis VU Verslo mokyklai tęsti darbą ir analizuoti naujausius duomenis, padedančius stiprinti šalies verslo ekosistemą. „Moody’s“ kompetencijų centro Lietuvoje vadovė Auksė Žukauskienė pabrėžia, kad paramos tikslas yra praktinių įžvalgų kūrimas verslo lyderiams: „Šis tyrimas suteikia vertingų duomenų apie verslumo tendencijas Lietuvoje, o rezultatai padės atrasti naujas galimybes ir priimti pa-

Iš kairės: „Moody’s“ kompetencijų centro Lietuvoje vadovė Auksė Žukauskienė, VU rektorius prof. Rimvydas Petrauskas, Verslo mokyklos rinkodaros ir komunikacijos vadovė Sandra Vileito. VU nuotr.

grįstus sprendimus ateityje.“ GEM tyrimo rezultatai bus naudingi ne tik akademinėi bendruomenei, bet ir verslo sektoriui bei

sprendimų priėmėjams, siekiantiems kurti efektyvias verslumo skatinimo strategijas ir inovacijų politiką. Turėdama prieigą prie daugiau nei šimto šalių duomenų, Lietuva galės tiksliau vertinti savo verslumo situaciją ir priimti sprendimus, prisidėsiančius prie ekonomikos augimo ir tvaraus konkurencingumo didinimo

pasaulyje. Parengta pagal Vilniaus universiteto pranešimą ■

Vilniaus universitete ištobulintas tyrimų metodas gali padėti kurti pigesnius ir efektyvesnius saulės elementus

Vilniaus universiteto (VU) Fizikos fakulteto vyresnysis mokslo darbuotojas Patrikas Ščajevas kartu su bendraautoriais iš JAV paskelbė straipsnį prestižiniame žurnale „Advanced Energy Materials“. Mokslininkų grupė pritaikė VU ištobulintą tyrimų metodą ir pateikė įžvalgų apie naujas galimybes pakeisti silicį, kuriant efektyvesnius ir pigesnius saulės elementus.

Šiuo metu saulės modulių rinkoje dominuoja silicis. Pasak mokslininkų, šis pus-

laidininkis nėra idealus saulės elementų gamybai, todėl nuolatos ieškoma alternatyvių medžiagų. Viena iš alternatyvų yra kadmio seleno telūridas (CdSeTe). „Kadmio telūrido saulės elementai jau dabar gaminami ir yra gana populiarūs JAV tarp pramoninių vartotojų. Tokie saulės elementai yra plonesni ir du-tris kartus pigesni, skaičiuojant pagal pagaminamą elektros energiją. Tačiau šiuo metu tokie moduliai yra mažiau našūs dėl vidinių šio puslaidininkio savybių – jame

gamybos metu susidaro netobulumai (defektai), kurie blogina modulių savybes. Kokie būtent defektai yra tikrieji kaltininkai ir koku būdu jie veikia, iki šiol dar nebuvo suprasta“, – apie šio puslaidininkio praktinį taikymą pasakoja P. Ščajevas.

Bendradarbiaujant su JAV nacionaline atnaujinančios energijos laboratorija, pagal Vilniuje ištobulintą metodą atliktas tyrimas leido suprasti, koku būdu šie defektai blogina saulės elementų našumą. „Tikimės,

kad šios žinios padės sumažinti defektų daromą įtaką, o tai leistų smarkiai padidinti kadmio seleno telūrido saulės elementų našumą“, – pasakoja mokslininkas. CdSeTe – tai puslaidininkis, saulės elementams suteikiantis tokių privalumų kaip stabilumas, priešingai nei kiti šiuo metu tiriami puslaidininkiai. Jo pagrindu kuriami saulės elementai gali efektyviau gaminti elektrą, o senieji, nebetinkami naudojimui yra lengviau perdirbami. ■

Minint Lietuvos lazerių tėvo gimimo metines, įteikta pirmoji prof. A. P. Piskarsko vardinė podoktorantūros stipendija

Minint prof. Algio Petro Piskarsko (1942–2022) gimimo metines, Vilniaus universiteto (VU) fondas drauge su VU Fizikos fakultetu paskelbė prof. A. P. Piskarsko vardo podoktorantūros stipendijos laimėtoją. Pirmą kartą teikiamos vardinės stipendijos laureatu tapo VU Lazerinių tyrimų centro mokslininkas dr. Balys Momgaudis. Talentingas lazerinės fizikos tyrėjas apdovanotas 20 tūkst. eurų vertės vardinė stipendija.

„Dėkoju prof. A. P. Piskarsko šeimai ir kitiems šio fondo rėmėjams už šį prestižinį įvertinimą. VU Lazerinių tyrimų centre pradėjau dirbti prieš daugiau nei 12 metų, dar būdamas pirmojo bakaluro kurso studentu, ir šis pasirinkimas tapo vienu geriausių mano gyvenime. Pasinaudojęs centro ekspertų žiniomis ir jų pagalba, natūraliai perėjau nuo bakaluro studijų prie magistrantūros, o vėliau įgijau ir daktaro laipsnį.

Esu įsitikinęs, kad tai tik mano kelionės pradžia, nes ateityje manęs laukia dar daugiau augimo, tobulėjimo ir naujų atradimų“, – džiaugiasi laureatas

Anot mokslininko, prestižinės stipendijos laimėjimas atvers kelią VU Lazerinių tyrimų centre pradėti naujus tyrimus, susijusius su didelės energijos dalelių generacija ir greitinimu lazeriniais šaltiniais. Bus tęsiami pradėti projektai, tobulinamas dėstymas temomis „Kieto kūno lazeriai“ ir „Lazerių taikymai medicinoje, diagnostikoje ir medžiagų apdirbime“. Bus mokomi studentai, vadovaujama jų darbams, teikiama pagalba ir konsultacijos. Bus tęsiama mokslinė veikla ekselencijos centre, mokslo populiarinimas ir rašomos paraiškos projektams.

Naujosios podoktorantūros stipendijos tikslas – finansiškai palaikyti gabius ir perspektyvius mokslininkus, siekiančius pradėti ar tęsti akademinę veiklą VU Fizikos

Premijos įteikimas. Iš kairės: VU fondo direktorius Justinas Noreika, VU Lazerinių tyrimų centro direktorė dr. Dalia Kaškelytė, stipendijos laimėtojas dr. Balys Momgaudis ir VU Fizikos fakulteto dekanas prof. dr. Aidas Matijošius. *Ugniaus Bagdonavičiaus nuotr.*

fakulteto Lazerinių tyrimų centre. Podoktorantūros stipendija finansuojama iš 0,6 mln. eurų vertės prof. A. P. Piskarsko vardo neliečiamojo kapitalo subfondo investicijų gražos ir tikslinės paramos. Subfondą 2023 m. įkūrė Piskarskų šeima kartu su įmone „Light Conversion“. Jį parėmė Žabolių ir Juozapavičių šeimos.

Prof. A. P. Piskarskas nuo 1968 m. dirbo VU Fizikos fakultete. 1983 m. apgynė fizikos ir matematikos mokslų daktaro disertaciją, tais pačiais metais tapo VU Lazerinių tyrimų centro moksliniu vadovu. Lietuvos lazerių tėvu vadinamas vienas žymiausių šalies mokslininkų stipriai prisidėjo prie to, kad šiandien Lietuva vadinama lazerių šalimi. Profesorius skyrė daug dėmesio aukštųjų technologijų plėtros strategijai, siekė užtikrinti tarptautinį Lietuvos lazerių pramonės konkurencingumą.

Inžinierius Šarūnas Skuodis – naujasis LMA Jaunosios akademijos narys

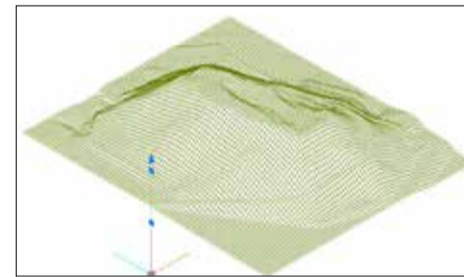
Akad. Algimantas Grigelis

Šarūnas Skuodis

Bendras Gedimino pilies kalno fotogrametrinio modelio vaizdas

Gedimino pilies kalno trimatis paviršiaus modelis, sukurtas sujungiant baigtinius elementus

Lietuvos mokslų akademijos (LMA) Jaunoji akademija (JA), suformuota 2023 m., turi 40 narių. Vienas ketvirtadalis narių yra kasmet rotuojami. Naujus narius (iki 40 m. amžiaus) konkurso būdu išrenka LMA mokslo skyrių ekspertų komisijos. 2024 m. lapkričio 22 d. LMA Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriaus susirinkime inžinierius doc. dr. Šarūnas Skuodis buvo išrinktas LMA JA nariu gamtos mokslų srityje (geologija).

Š. Skuodis, kuriam dabar yra 37-eri, gimė ir augo Vilniuje. Jis baigė Mykolo Biržiškės gimnaziją, yra Vilniaus Gedimino technikos universiteto auklėtinis. 2009 m. įgijo statybos inžinerijos bakaluro laipsnį, 2011 m. – statybos inžinerijos geotechnikos magistro laipsnį, o statybos inžinerijos srities mokslų daktaru tapo 2015 m., apgynęs disertaciją „Smėlio dalelių morfologinių parametrų įtakos grunto mechaninėms savybėms“. Docento vardas suteiktas 2016 m. Nuo 2015 m. yra VILNIUS TECH Civilinės inžinerijos mokslo centro direktorius.

Jo svarbiausi tyrimai apima grunto elgsenos prognozavimą, pagrindinę dėmesį skiriant grunto savybėms ir inžineriniams-geologiniams parametrų (granulometrija, porinis

slėgis, tankis, soties laipsnis, sankiba ir vidinės trinties kampas) nustatyti ir panaudoti geotechniniams uždaviniams spręsti. Jis pristatė itin didelės apimtys (iki 1,5 TB) Gedimino pilies kalno su visais esamais statiniais ir inžineriniais geologiniais sluoksniais skaitinių tyrimų rezultatus. Šiais tyrimais ir Kalno šlaitų būkle ir apsauga itin domisi Lietuvos visuomenė.

Atlikti eksperimentiniai ir skaitiniai tyrimai įgalino sukurti tikslius skaitmeninius modelius, leidžiančius nustatyti silpnėjančių grunto savybių vietas. Šie tyrimai įgalina prognozuoti tikėtinas Gedimino pilies kalno šlaitų nuoslankų ar nuošliaužų vietas, o tai turi didelę praktinę reikšmę. Tyrimų rezultatai paskelbti 2021 ir 2022 m. [1, 2]. Praktinė doc. dr. Š. Skuodžio patirtis 2016 m. prisidėjo prie geotechninio projektavimo statybos reglamentų kūrimo [3].

Doc. dr. Š. Skuodžio atliekami tarpdisciplininiai tyrimai apima geologijos, statybos inžinerijos, medžiagų bei mechanikos mokslo sritis. Šiuo metu vykdomi tyrimai neapsiriboja vien tik laboratoriniais bandymais – nuo 2023 m. pradėti platūs geotechninės stebėsenos darbai statomoje „Rail Baltica“ geležinkelio vėžėje. Šios stebėsenos rezultatai

labai vertingi tuo, kad reguliariai gaunami porinio slėgio ir dviašių inklinometrų duomenys leidžia suprasti didelių iškasų poveikį šlaito stabilumui. Geotechninės stebėsenos duomenų istorinė analizė (nuo 2023 m.) ir įgytos naujos žinios leidžia skirstyti iškasas, pylimus ir atramines sienas į mažos, vidutinės ir didelės rizikos statinius pagal poslinkių ir porinio slėgio pokyčius. Atliekama nuolatinė didelių iškasų, kurių gylis siekia iki 20 m, ar pylimų, kurių aukštis siekia 16 m, stebėseną leidžia suprasti geologinių sluoksnių formavimosi, ypatybės: jų sanklodą, tarpstuoksninius, gruntinio vandens iškrovas, spūdinis požeminius vandenį ir piltinio grunto elgseną. Paminėtina, kad šie tyrimai atitinka Lietuvos sumanosios specializacijos naujų gamybos procesų, medžiagų ir technologijų mokslinio tyrimo ir eksperimentinės plėtros bei inovacijų raidos krypties prioritetinę sritį „Pažangiosios medžiagos ir konstrukcijos“.

Doc. dr. Š. Skuodžio tyrimų rezultatai, paskelbti vienoje monografijoje [4] bei aukštus citavimo rodiklius turinčiuose užsienio žurnaluose (12 publikacijų), „Web of Science“ (Clarivate Analytics) referuojamuose

leidiniuose (18), kitose tarptautinėse duomenų bazėse referuojamuose leidiniuose (15), mokslinių konferencijų darbų leidiniuose (30), yra svarus indėlis į geologijos ir statybos inžinerijos mokslo kryptį plėtotę.

Literatūra:

1. The engineering geological and geotechnical conditions of Gediminas Hill (Vilnius, Lithuania): an update. Šarūnas SKUODIS, Dainius MICHELEVIČIUS, Aldona DAMUŠYTĖ ir kt.

2. Geological Quarterly, 2021.2. Skuodis Šarūnas; Daugevičius Mykolas; Medzvieckas Jurgis ir kt. Gediminas Hill slopes behavior in 3D finite element model. Buildings. Basel: MDPI. ISSN 2075-5309. vol. 12, iss. 8 (2022), p. 1-15.

3. Šarūnas Skuodis ir kt. Statybos reglamentas STR 2.05.21:2016 Geotechninis projektavimas. Bendrieji reikalavimai“ (Atraminų statinių ir Grunto inkarų dalys). 2016.

4. Skuodis, Šarūnas. DEM simulation based on experimental testing // Modeling and simulation in engineering sciences / book edited by Noreen Sher Akbar and O. Anwar Beg. London: IntechOpen, 2016

MOKSLO ISTORIJOS PUSLAPIAI

MONTVILOS SUGRIŽTA....

Doc. dr. Judita Puišio

Lapkričio 29 d. buvusio Mitėniškių dvaro (buvusio šalia Šėtos miestelio, Jonavos r.) vietoje įvyko brolių Montvilų atminimo akmens atidengimo renginys. Iškilnių dalyviai, Žeminių seniūnijoje pasistiprinę sumuštiniais, sausainiais, kava ir arbata, išvyko į buvusią Mitėniškių dvarvietę. Kelią rodė naujos rodyklės ir atnaujinta Mitėniškių Švenčiausios Mergelės koplytėlė.

Skarotų eglių užuovoje, prie brolių Montvilų atminimo akmens, uždengto lininiu audeklu ir perjuostu Lietuvos trispalvės juoste, svečius pasitiko tautiniais rūbais pasipuošusios Žeminių mokyklos daigafunkcinio centro aštuntosios klasės moksleivės su istorijos mokytoja Valentina Zujevaite.

Šiose iškilnėse dalyvavo Aleksandro ir Vincento Montvilų palikuonys: Paul ir

Helen Montwill iš Dublino ir Šanono, John ir George O'Rourke iš Briuselio ir Paryžiaus, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminių bendrijos, Lietuvos lenkų sąjungos atstovai, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Kauno teritorinio skyriaus vyriausioji specialistė Asta Naurekaitė, Jonavos rajono savivaldybės seniūnijų

MONTVILOS SUGRIŽTA...

■ Atkelta iš 6 p.

seniūnai, svečiai iš kitų Lietuvos vietovių. Renginį vedė Žemių seniūnas F. Pilipavičius. Jis atidengė atminimo akmenį, kurį pašventino Šėtos Švenčiausiosios Trejybės parapijos klebonas kunigas Robertas Skrinskas.

Kraštotyrininkas Artūras Narkevičius iškilmių dalyvius supažindino su brolių Montvilų istorija. Montvilų giminės Lietuvoje atstovė Sigita Montvilaitė-Radovanovich padėjo Montvilų vardu visiems susirinkusiems bei pristatė Montvilų palikuonis, atvykusius iš užsienio. Lietuvos lenkų sąjungos skyriaus Vandžiolgalos filialo pirmininkas Ričardas Jankauskas pasveikino iškilmių dalyvius, priminė, kokie buvo brolių Montvilų gyvenimo siekiai, ir kvietė nepamiršti, kad Vandžiolgalos Švč. Trejybės bažnyčios šventoriuje taip pat palaidoti Montvilos.

Keturias baltas rožes prie atminimo akmens padėjo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų šeimų asociacijos (lenk. *Stowarzyszenie Rodów Wielkiego Księstwa Litewskiego*) pirmininkės Ivonos Zavišos-Chranovskos sveikinimą perdavė

Montvilų koplyčia Pagirių kapinėse

Liukrecija Navickienė. Kauno technologijos universiteto Fizikos katedros docentė dr. Judita Puišo padėjo visiems susirinkusiems ir pristatė Montvilų palikuonių mokslinius pasiekimus. Dailininkas-restauratorius Jonas Galaveckas, nutapęs Aleksandro Montvilos portretą, papasakojo jo atsiradimo istoriją.

Prof. Alekso Montvilos (*Alex Montwill*) sūnus *Paul Montwill* – paskutinis tiesioginis vyriškosios linijos Montvilų palikuonis, pasisakydamas priminė, kad jo tėtis buvo puikus dėstytojas, skaitęs paskaitas Dublino universitetiniame koledže net 60 metų. Jis buvo ir mokslo populiarintojas, parašė dvi

Įrašas ant Montvilų koplyčios.
Juditos Puišo nuotr.

knygas apie šviesą ir kvantinę fiziką, parengė daugiau kaip 150 laidų Airijos radijui, dirbo CERN ir FERMILAB tyrimų centruose, atstovavo Airijai Pasaulio šachmatų ir bridžo čempionatuose. Pasak Paulo, nors tėčio šioje žemėje nėra daugiau kaip dešimtmetį, jo dvasia yra kartu su mumis. Jis didžiuojasi, kad Montvilų vardas vis dar skamba Lietuvoje.

Vincento Montvilos provaikaičiai – broliai *John* ir *George O'Rourke* padėjo susirinkusiems už nepaprastą atmosferą ir šilumą, pažymėjo, kad būnant čia, Mitėniškėse, atgyja tėčio Juozapo *O'Rourke*, gimusio Vaivadiškių dvare (dabar – Siesikų

seniūnija), studijavusio Šveicarijoje ir Vytauto Didžiojo universitete Kaune, pasakotos istorijos, jiems gyvenant Monrealyje. Jis prisiminė, kaip tėtis, vaikščiodamas Kanados miškais ir pasakodamas apie Lietuvą, dažnai nubraukdavo ašarėlę.

Prieš daugelį metų Mitėniškių atminimo puoselėtojas ūkininkas Raimundas Volbergas priminė apie Mitėniškių dvaro paskutinį šeimininką Vladislavą Montvilą, kuris buvo įkalintas, išstremtas ir mirė Archangelsko srityje. Ūkininkas pasiūlė atšvęsti vladines Mitėniškių dvare 2025 m. birželio 27 d., minint Vladislavo Montvilos 140-ųjų gimimo metų jubiliejų ir prisiminti jo žmoną Mariją. Jis pakvietė apžiūrėti prie senojo Mitėniškių dvaro sandėlio surengtą nedidelę parodėlę, skirtą broliams Montviloms.

Po renginio jo dalyviai aplankė Normainių dvaro koplyčią, pasimeldė, uždegė žvakutes, padėjo gėlių Montvilų panteone Šėtos kapinėse ir prie Montvilų koplyčios Pagirių kapinėse. Padedant vaivadiškiečiui Rimantui Oksui, jie apžiūrėjo Montvilų dvaro savininkų namą Vaivadiškėse (Siesikų seniūnijoje) ir atsisveikino, linkėdami greitai vėl pasimatyti. ■

Inžinieriui geodezininkui Jonui Deksnui – 120

Valdas Urbanavičius

Geodezija ir kartografija Lietuvoje turi gana galias tradicijas ir ši veikla neįsivaizduojama be specialistų. Jų darbai sudarė galimybę plėtoti ir kitas žmogaus veiklos sferoms. Nuo 1940 m. Lietuvoje pradėti ruošti geodezijos inžinieriai jau sudaro nemažą būrį specialistų, o 1918 m. paskelbus Nepriklausomą Lietuvos valstybę, jų buvo tik vienetai. Tai specialistai, baigę mokslus užsienyje, nes anuomet Lietuvoje jų niekas neruošė. Vienas jų – inžinierius geodezininkas Jonas Deksnys (1904–1989). Šiomet sukanka 120 metų, kai 1904 m. gruodžio 4 d. Butėniškio viensėdyje Juodupės valsčiuje (tuomet – Rokiškio apskrityje) gimė būsimasis pedagogas, geodezininkas Jonas Deksnys.

1925 m. baigęs Rokiškio gimnaziją, jis studijavo Prahos aukštojoje technikos mokykloje. Pinigų mokslams užsidirbdavo, vasaromis dirbdamas matininku. 1930 m. įgijo geodezijos inžinieriaus kvalifikaciją. Baigęs studijas, J. Deksnys grįžo į Lietuvą ir dvejus metus dirbo matininku, kol 1932 m. mokslo baigimo diplomą buvo nostrifikuotas Lietuvoje.

Tuo laikotarpiu diplomuotų geodezijos specialistų Lietuvoje labai trūko. J. Deksnys nuo 1932 m. pradėjo dirbti Kauno miesto savivaldybės matavimų tarnyboje ir papildomai – Vytauto Didžiojo universiteto Geodezijos katedroje asistentu. 1933 m. stažavosi fotogrametrijos srityje Jenoje (Vokietija). 1933–1935 m. dėstė fotogrametrijos ir kadastro studijų dalykus Kėdainių aukštesniojoje kultūrtechnikų mokykloje. 1932–1933

Jonas Deksnys

m. dirbdamas Kauno miesto matavimų tarnyboje dalyvavo vykdant Kauno precizinę niveliaciją ir 1936–1937 m. plečiant miesto teritorijos trianguliacijos tinklą.

Nuo 1929 m. bendradarbiavo leidiniuose „Matininkų ir kultūrtechnikų balsas“, „Savi-valdybė“, „Žemėtvarka ir Melioracija“, čekų geodezijos žurnale „Zemeričsky Vestnik“, „Technika ir ūkis“, „Kosmosas“, rašė geodezijos ir miestų tvarkymo bei fotogrametrijos temomis. Svarbesni straipsniai: „Miestų matavimo reikalai“ (1933), „Geodezinė terminologija“ (1934), „Gamta, urbanizmas, geodezija ir mes“ (1935), „Geografijos naujosios priemonės ir Lietuva“ (1935).

1940 m. Vytauto Didžiojo universitetas pavadintas Kauno universitetu. Jame įsteigtas Statybos fakultetas, kuriame įkurtas ir Geodezijos skyrius. Juo rūpinosi prof. Stasys Dirmantas, prof. Steponas Kolupaila ir adjunktas tapęs Jonas Deksnys. Dirbant Vytauto Didžiojo universitete jam buvo suteiktas mokslų kandidato laipsnis už studiją „Apgyvendintų vietų tvarkymas“, kuri 1937 m. publikuota žurnalo „Žemėtvarka ir melioracija“ dviejuose numeriuose. 1941 m. jam suteiktas docento vardas.

1943 m. Kauno universitetas buvo uždarytas. Karo frontui nuslinkus į Vakarus, 1944 m. vasarą universitetas vėl buvo atidarytas. J. Deksnys grįžo dirbti į Geodezijos katedrą. 1945 m. universitetas tapo Kauno valstybiniu universitetu, o 1950 m., įvykus reorganizacijai, pavadintas Kauno politech-

Fotogrametrijos kursai Vokietijoje, Jena Zeiss firmoje (Vokietija), 1933 m.
Jonas Deksnys – paskutinės eilės centre

Doc. Jonas Deksnys su studentais geodezijos praktikos metu (1946 m.)

nikos institutu. Iki 1956 m. J. Deksnys dirbo vyr. dėstytoju Geodezijos katedroje. 1956 m. pakviestas dirbti vyriausioju geodezininku Respublikiniame vandens ūkio institute. Tuo metu Lietuvoje prasidėjo vandenių kartografijos darbų periodas. J. Deksnio iniciatyva atliktas upių baseinų takoskyrų ir atskirų upių vandenskyrų baseinuose detalizavimas, sudarytas M 1:200 000 Lietuvos hidrografinio

žemėlapio redakcinis originalas. Prieš sudarant žemėlapi, atliktas kruopštus redakcinis parengiamasis darbas, naudojant ir analizuojant M1:10 000 foto-planus. J. Deksnys iš įvairių šaltinių surinko upių ir ežerų vardus, kuriuos suderino su Lietuvių kalbos instituto specialistais. Šia medžiaga pasinaudojo Lietuvių kalbos institutas, 1963 m. leisdamas „Lietuvių upių ir ežerų vardyną“.

Tarp nebaigtų darbų pažymėtini: „Lietuvos vietovardžių kaita XII–XX a.“, „Slovakijos žemių nuosavybės kaita nuo Vytauto Didžiojo laikų iki XX a.“ ir „Kauno miesto geodezinių darbų vykdymo studija“. J. Deksnys savo sukaupia medžiaga mielai dalindavosi su prof. Česlovu Kudaba, ■ Nukelta į 8 p.

KTU žmogaus šešėlio saulės laikrodžiui – 15 metų

Jonas Markauskas, Jonas Navikas

„Saulė yra didžiausias laikrodis pasaulyje.“ Volteras (1694-1778), prancūzų rašytojas, filosofas

Nukritus paskutiniams pageltusiems lapams, ir mes plėšome besibaigiančio kalendorinio rudens lapelius... Su nostalgija vis prisimename prabėgusios saulėtos, šiltos vasaros dienas. Tačiau šiandien, nužėrus laiko dulkes, pravartu sugrįžti į 2009 metus – Lietuvos 1000-mečio jubiliejaus minėjimo renginius, vienas iš kurių yra susijęs ir su Kauno technologijos universitetu (KTU). KTU, siekdamas pažymėti ir įamžinti Lietuvos tūkstantmečio jubiliejų, įgyvendino projektą „Žmogaus šešėlio saulės laikrodis“.

Tai bene vienintelis ženklas Kaune, menantis iškilųjį jubiliejų. Studentų atstovybės

kreipimasis į visus Universiteto bendruomenės narius prisidėti prie šio projekto įgyvendinimo ir paremti jį pinigine auka neliko be atsako. Projektą finansiškai parėmė visų fakultetų studentai, darbuotojai, dekanai, universiteto vadovai. Šių rėmėjų aukų lapų sąrašas buvo sudėtas į stiklinę kapsulę ir įleistas šalia stilizuotos knyga vaizduojančios paminklinės lentos su Lietuvos tūkstantmečio ženklu ir užrašu. Sąrašo kopija saugoma KTU muziejuje.

Žmogaus šešėlio saulės laikrodis įrengtas pievelėje šalia Cheminės technologijos fakulteto rūmų, o Universiteto bendruomenei buvo pristatytas diplomų įteikimo dieną. Per 15 metų apie šį saulės laikrodį buvo rašoma spaudoje, nuotraukos ir informacija pateiktos ne tik Lietuvos, bet ir užsienio internetinėse svetainėse. Aplankykime jas.

Prancūzijos astronomijos draugijos nario *Michel Lalos* svetainėje yra skelbiama informacija apie saulės laikrodžius iš 130 šalių, tarp jų Lietuvos saulės laikrodžių puslapyje supažindinama su KTU žmogaus šešėlio saulės laikrodžiu. Pasaulinio saulės laikrodžių registro svetainėje *sundialatlas.net*, kurią įkūrė ir dabar redaguoja italų verslininkas *Fabio Savian*, įkelta (kasdien papildant) per šešiasdešimt tūkstančių saulės laikrodžių iš 124 pasaulio šalių, tarp jų ir 56 saulės laikrodžiai iš Lietuvos. 2016 m. *Fabio Savian* buvo atvykęs į Lietuvą, aplankė saulės laikrodžius, tarp jų ir KTU, kuriuos fotografavo. Nuotraukas su jų techninėmis charakteristikomis jis įkėlė į svetainę, papildydamas Lietuvos puslapį. KTU žmogaus šešėlio saulės laikrodis šioje svetainėje jau peržiūrėtas per 600 kartų. Prisiminkime ir

Žmogaus šešėlio saulės laikrodis. KTU nuotr.

pasididžiukime, kad jau 15 metų, kai per saulės laikrodžius pasaulyje garsinamas universiteto ir Lietuvos vardas. ■

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Kaip buvo keliaujama LDK laikais? Pokalbis su VU istoriku doc. Tomu Čelkiu

Kaskart prasidėjus žiemai išgirstame komišką posakį: „Žiema kelininkus užklupo netikėtai“, atsiradusį iš nepasitenkinimo, pasunkėjus vairavimo sąlygoms. Tačiau galbūt, lyginant situaciją su praities keliais ir transportu, nėra ko pykti? Apie tai, kokiais keliais ir kaip Lietuvoje buvo keliaujama, kai greičiausia transporto priemonė buvo žirgas, pasakoja Vilniaus universiteto (VU) Istorijos fakulteto mokslininkas doc. Tomas Čelkis. Istorikas specializuojasi XIII–XVIII a. LDK istorinės geografijos, kartografijos ir praities susisiekimo tyrimų srityje.

Žiemos kelias. Leono Milčiaus nuotr.

LDK laikais greičio ribojimų nebuvo

Dabar automobiliu iš Vilniaus į Kauną galima nuvykti greičiau nei per pusantros valandas, tačiau Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikais ši kelionė užtrukdavo parą. Pasak doc. T. Čelkio, iki XVIII a. būdavo vengiama keliauti naktį, nes kildavo pavojus nuvažiuoti nuo kelio arba tiesiog pasiklysti. Kalbėdamas apie praities greičius plačiau, istorikas pamini seniausią žinomą LDK ir

Vežimas prieš arklį. Populiaraus posakio iliustracija

Lenkijos karalystės paštą, kuris pradėjo veikti 1562 m. Šis paštas iš Krokuvos į Vilnių (tiesia linija 630 km, dabartiniais keliais trumpiausias maršrutas 765 km) keliaudavo savaitę.

„Pašto kelionėse būdavo keičiami žirgai ir stengiamasi kuo greičiau pasiekti tikslą. Jeigu pranešimas būdavo ypač svarbus, toks kaip diplomatinio lygmens žinutė, tuomet vadinamieji žygūnai keliaudavo ne kinkiniais, o raitai“, – pasakoja Istorijos fakulteto dėstytojas. Kalbėdamas apie praityje naudotą transportą, doc. T. Čelkis kelia klausimą, kada išvis Lietuvos teritorijoje atsirado ratas: „Yra žinoma, kad rogės buvo naudojamos kaip pagrindinė transporto priemonė. Lietuvių rogės minimos XIII a. kronikose. Žemaičiai net po šiai dienai rogės vadina „šlajomis“. Šlajos buvo lygiagrečiai surištų rąstelių vilksnė. Tai buvo pirmosios rogės, ant kurių buvo galima atsistoti, išsilaikyti ar kažką padėti ir tempti.“

Pasak istoriko, vežimų Lietuvos teritorijoje iki XV a. būta mažai, o jei tokių ir atsirasdavo, tai daugiausia būdavo vokiečių pirklių transporto priemonės. Laikui bėgant svetimšaliai vietiniams parodė, kaip pasidaryti vežimus ir jais naudotis. Ratinis vežimų transportas Lietuvoje tikrai žinomas nuo XV a. pabaigos. Yra išlikę jų aprašymai, pagal kuriuos istorikai juos tipologizuoja. „Dviračiai vežimai buvo naudojami trumpiems ir greitiems pasivažinėjimams. Taip pat egzistavo keturratis, dažnai kaustytas geležimi, sunkusis vežimas. Jis buvo skirtas kroviniams vežti. Tokio tipo vežimas Lietuvos teritorijoje atsirado XVI a. Iš XVII a. yra aprašytų ir labai įmantrių vežimų, arba karietų, dengtų oda ir aksomu, su minkštakrėsliais ir pagalvėlėmis. Stiklo tais laikais buvo mažai, todėl į langus

Tunelis, palengvinęs kelionę per kalnus. Asoc. nuotr.

dėjo taurais išteptą popierių, kad nors kiek spingsėtų šviesa žiemos metu. Karietas žymėdavo heraldika, kad aplinkiniai žinotų, kam ji priklauso ir kas važiuoja. Tad toks transportas buvo pagrindinis nuo seniausių laikų iki tada, kai atsirado traukinys. Traukinio atsiradimą galima laikyti didžiausiu sausumos transporto lūžiu nuo rato atsiradimo“, – apibendrina ratuotą transportą istorikas.

LDK kelių kategorijos

Nagrinėdamas svarbiausią transporto infrastruktūros dalį – kelią, istorikas LDK kelius išskiria į keturias kategorijas: „Pirmoji būtų takeliai arba keliukai. Ilgą laiką nereikėjo plačių kelių, nes nebuvo ratinio transporto ir nereikėjo prasilenkti. Takeliai buvo siauri, bet juose lengvai galėjo prasilenkti du raiteliai.“

Antrajai kelių kategorijai pašnekovas priskiria valdovų pramintus kelius. Seniausi net vadinti Vytauto ar Algirdo keliai, o vėliau jau žinomas ir Batoro kelias: „Šitie keliai tampa pirmaisiais didžiaisiais keliais – vieškeliais, magistralėmis. Jais valdovas keliaudavo po savo dvarus ir susirinkdavo mokesčius. Būtent tada, su nuolatinėmis valdovo kelionėmis, pradeda formotis sisteminė kelių infrastruktūra.“ Pradėjus intensyviai judėti vežimais, atsirado gerų kelių poreikis. Istorikas pažymi, kad nuo XVII a. turima jau nemažai duomenų. Trečiosios kategorijos keliai – vietinės reikšmės, vietos žmonės juos naudodavo savo reikmėms ir prižiūrėdavo. „Įdomus faktas, kad, kai pasibaigdavo seimų suvažiavimai, visiems bajorams vienu metu išvažiuoti neleidavo, kad nesuniokotų kelio ir vietos gyventojai

■ Nukelta į 9 p.

Inžinieriui geodezininkui Jonui Deksnui – 120

■ Atkelta iš 7 p.

Statybos ir architektūros instituto moksliniais bendradarbiais, įvairiais muziejais.

J. Deksnys dalyvavo visose geodezininkų konferencijose ir dirbo savo mėgstamą darbą, kurį nutraukė sunki liga. Mirė 1989 m. kovo 30 d. Palaidotas Karmėlavos kapinėse.

Vertinant J. Deksnio nuopelnus geodezijai, krinta į akis didelis jo aktyvumas, nagrinėjant šios srities klausimus. Jo platus enciklopedinis išprusimas leido jam vertinti daugelį to meto naujų reiškinių. Jis pirmasis pradėjo aerofotonuotraukos taikymo darbus Lietuvoje ir juos aktyviai propagavo. Jo paruošti ir vėliau žymiais fotogrametrijos mokslininkais tapę Albinas Žalnierukas ir Vincas Vainauskas parėmė daugelį J. Deksnio puoselėtų minčių. Jis pirmasis Lietuvoje panaudojo ir spalvotos aerofotonuotraukos

taikymo galimybes. Jį reikia laikyti pirmuoju lietuviškosios fotogrametrijos specialistu. Nuo seno rinko senus vandenvardžius ir vietovardžius. Pirmasis iškėlė geodezijos žodyno būtinumą ir surinko pagrindinius terminus. Nors toks žodynas išėjo tik 1996 m., tačiau jo sudarymo pradžią būtina sieti su J. Deksniumi.

J. Deksnio veiklai būdingas naujovių siekis, pradedant kokį nors darbą. Paskaitas skaitydavo jų neužbaigdamas, nes laikėsi požiūrio, kad studentas dar turi pats padirbėti, bibliotekoje pasiėmęs reikalingus šaltinius. J. Deksnys dar nuo savo studijų laikų rinko folklorinius duomenis apylinkėse, kur tuo metu dirbo. Mėgo piešti, paliko nemažai liaudies kryžių piešinių. Daug keliavo. Autorius yra Kauno kolegijos dėstytojas, Lietuvos kartografų draugijos valdybos narys. Nuotraukos iš autoriaus asmeninio archyvo. ■

Kaip buvo keliaujama LDK laikais? Pokalbis su VU istoriku doc. Tomu Čelkiu

■ Atkelta iš 8 p.

neprapultų“, – priduria istorikas.

Nuo XVI a. jau atsiranda keliai privačiose valdose, kuriuos vietos bajorai kontroliuodavo, imdavo muitus, kartais net kitiems neleisdavo važiuoti. Tuomet į kelią pradėta žiūrėti kaip į privačią nuosavybę, kaip į tam tikros infrastruktūros elementą. Atsiranda ir kelių inžinerija: tiltai ir medgrindos, žemgrindos ir pylimai, kuriuos reikėjo padaryti ir prižiūrėti. Žmonės kelią suprato kaip nuosavybę, kurią puoselėdavo tiek valstybiniai, tiek vietiniai lygmeniu. Jei keliai nebūdavo pravažiuojami, tai pirkliai neatvykdavo, paštas nejudėdavo.

Neįvydavo elementarus socialiniai mainai.

Nors Lietuvos Statutuose ir teisyuose nebuvo Kelių eismo taisyklių, tačiau su keliais susijusių įstatymų ar nuostatų galima rasti jau 1468 m. Kazimiero teisyne. „Jeigu važiuojant keliu arkliui lūždavo koja ar kas kito blogo nutikdavo, tai tas, kieno žemėje tas kelias buvo, privalėdavo kompensuoti žalą“, – teigia docentas.

Tiltininkai

Paklaustas, ar LDK laikais buvo kelininkų, istorikas atsako, kad panašią funkciją atliko vadinamieji tiltininkai. Tai viena iš pareigybių, kurių LDK laikais buvo įvairiau-

sių, kaip kad taurininkai, tradiciniai maisto ragautojai ir panašiai. „Tiltininko pareigybė atsirado XVI a. Galima prielaida, kad ji atkeliavo iš rusėniškų žemių. Tiltininkas kartu su pagalbininkais, dažniausiai kariais, daugiausia prižiūrėdavo kelius ir tiltus, per kuriuos būdavo suplanuotas kariuomenės judėjimas. Jie turėdavo užtikrinti kelio pravažumą. Tiltininkai darbuodavosi netoli pilių, jas taip pat dažnai remontuodavo. Tai buvo ištis rimtos pareigos, tarsi šių dienų rangovai, kuriems reikėdavo ne tik sutelkti žmones, bet ir su jais susikalbėti, kas irgi būdavo problema to meto Lietuvoje“, – apie praeities kelininkus pasakoja dėstytojas.

Istorikas sakosi aptikęs įdomų XVI a. teismo bylos šaltinį, kuriame rašoma, kad į vietą atvykusį tiltininką su padėjėjais sumušė vietos gyventojai. Priežastis – tilto apmokestinimo baimė: „Vietiniai tilto tvarkymo darbus suprato kaip pasikėsinimą į jų turtą. Bijota, kad bus uždėti nauji muitai ir net pravažius tuščiu vežimu teks mokėti pusę grašio. Tad vietos vyrai, kurie galbūt dar patys statė tą kelią ir tiltą, sumušė ir išvarė, galima sakyti, pareigūną ir jo padėjėjus. Teisme vietos mušeikos buvo nubausti, nes veikė prieš valdovo vietininką, kas pagal Statutą, to meto konstituciją, buvo griežtai baudžiama.“

„Gabalėliai Lietuvos“ – tūkstančiai kilometrų Europos lietuviškais keliais

Jau septynerius metus Augustinas Žemaitis ir Aistė Žemaitienė su savo projektu „Gabalėliai Lietuvos“ keliauja po pasaulį dokumentuodami lietuvišką paveldą. Po septynerių metų ekspedicijų Amerikoje, šiemet jie pasuko nauju keliu – dvejų mėnesių ekspedicija po Europą, kurios metu jie aplankė daugiau nei 100 svarbių lietuviškų vietų vienuolikoje šalių.

Rezultatas? Istorijų lobynas, atskleidžiantis nesutramdomą lietuvišką dvasią: nuo unikalių paminklų ir istorinių pastatų iki pokario lietuvių pabėgėlių stovyklų liekanų, nuo žymių lietuvių kapų garsiausiose Europos kapinėse ir lietuvių bažnyčių ir koplyčių iki paslaptinių erdvių, įkvėptų senojo baltų tikėjimo. Visa tai ir dar daugiau – Gabalėliai Lietuvos, kurių ieško, tiria, fotografuoja, kurių istorijas jau daugiau nei dešimtmetį renka ir į internetą kelia Augustinas ir Aistė.

Dvi emigrantų bangos, kūrusios gabalėlius Lietuvos Vakarų Europoje

Kaip pasakoja Augustinas, panašiu metu emigravusios lietuvių bangos skirtinguose pasaulio kampeliuose kūrė panašų paveldą. Daugiausiai po savęs pasaulyje paliko pirmoji banga (emigravo 1865–1914) ir antroji banga (~1944). Amerikoje iki šiol stebina didingos prieškarinio emigrantų pastatytos lietuvių bažnyčios, pasklidusios po visą žemyną, tačiau Europoje analogų mažiau. „Jei prieš Pirmąjį pasaulinį karą į JAV emigravo daugiau nei 300 tūkst. lietuvių, į Vakarų Europą persikėlė vos iki 20 tūkst. Reikšmingesnė bendruomenė susiformavo tik Didžiojoje Britanijoje“, – aiškina Augustinas. Dėl to Londono Šv. Kazimiero bažnyčia, pastatyta dar 1910-aisiais, yra vienintelis svarbesnis pirmosios emigracijos bangos paveldo objektas Europoje.

Tuo tarpu Antroji emigracijos banga, kilusi Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, Europoje paliko gerokai daugiau pėdsakų. „Įdomiausi lietuviški paveldo objektai Vakarų Europoje buvo sukurti būtent antrosios bangos – tai Vasario 16-osios gimnazija, įsikūrusi įspūdingoje Vokietijos pilyje, popiežiškoji Šv. Kazimiero lietuvių kunigų kolegija Romoje, Romos Verano kapinių lietuvių koplyčia, kur palaidotas ir Vasario 16 d. signataras Kazimieras Šaulys, bei garsiojo V. K. Jonyno sukurtas koplyčia Šv. Petro bazilikoje Vatikane – pasaulinėje katalikybės širdyje“, – pasakoja Augustinas.

Aistė ir Augustinas Žemaičiai
Dariaus ir Girėno žūties vietoje

Dariaus ir Girėno
žūties vietos vaizdas iš drono

Paminklas buvusioje dipukų stovykloje
Danijoje

Vasario 16-osios gimnazija Vokietijoje.
Žemaičių archyvo nuotrauka

Kas liko iš Europos dipukų stovyklų?

Kai antroji lietuvių išėvijos banga 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos, bėgdama nuo artėjančių sovietinių armijų, ji buvo apgyvendinta daugelyje vadinamųjų DP (Displaced Persons, išvietintų asmenų – dipukų) stovyklų – daugiausia Vakarų Vokietijoje. „Vienas iš mūsų ekspedicijos tikslų buvo pamatyti, kas iš tų stovyklų likę šiandien. Norėjome įsitikinti, ar ten dar kas primena lietuvius“, – pasakoja Aistė Žemaitienė.

Situacija pasirodė labai nevienoda. „Kai kur lietuviškų ženklų visiškai nebeliko – net jei stovykloje buvo pastatyti paminklai, išlikę jų nuotraukų, jie ilgainiui buvo sunaikinti, pamišti“, – priduria Augustinas Žemaitis. Tačiau pasitaiko ir išimčių, pavyzdžiui, Augsburgėje išlikęs Jono Muloko sukurtas lietuviškas kryžius. Šis architektas, vėliau persikėlęs į JAV, ten tapo garsus, sukūrė gausybę JAV lietuvių bažnyčių ir unikalių modernų lietuvišką architektūros stilių. „Taip pat įspūdingas pokario dipukų paminklas su Gedimino stulpais, Vyčiu, išliko Danijoje – jį išsaugojo patys danai“, – pridūrė Augustinas.

Kitur lietuviška DP stovyklų istorija buvo įamžinta naujais paminklais. Pavyzdžiui, Detmolde (Vokietija) buvusios stovyklos bendrabučio sieną papuošė joje gyvenusio filosofo Vydūno biustas ir atminimo lenta jam. Vehnenos stovykloje neišliko originalių pastatų, kuriuose gyveno lietuviai, bet lietuviai savo protėviams ten pastatė naują kryžių ir paminklą. Skaudžiausias ir kartu įdomiausias DP stovyklų palikimas Aistei – Fliosenburgo stovykla: „Dipukai čia buvo apgyvendinti uždarytoje nacių koncentracijos stovykloje, kur iki šiol išliko krematoriumas ir sargybos bokštas. Tačiau lietuviai dipukai čia sugebėjo pastatyti paminklą tada dar neseniai stovykloje nacių nužudytiems tautiečiams. Tai buvo vienas pirmųjų memorialų nacizmo aukoms Vokietijoje, nes patys vokiečiai tada dar tokių paminklų nestatė.“

Vokietija taip pat buvo laikina stotelė pirmosios bangos lietuvių emigrantams: tiesioginio laivybos maršruto Lietuva–JAV nebuvo, tad daug jų sėdavo į transatlantinius laivus Vokietijos uostuose. Jų likimai ir patirtys įamžintos vietiniuose emigracijos muziejuose, pavyzdžiui, Bremenhavene.

Unikaliausios Europos lietuviškos vietos – nuo Punsko iki Italijos

Be dvejų pagrindinių emigracijos bangų palikimo, Augustinas ir Aistė tyrinėjo paveldą, kurio analogų nėra kitur pasaulyje. Viena tokių vietų – Punsko ir Seinų kraštas Lenkijoje. Tai – vienintelė vieta pasaulyje už Lietuvos ribų, kur daugumą sudaro lietuviškai kalbantys gyventojai. „Skirtingai nei kitur pasaulyje, čia lietuviai dažniausiai tuokiasi su kitais lietuviais, taip išsaugodami savo kultūrą. Nors jų tėra tik keli tūkstančiai, jie įkūrė penkis muziejus ir pastatė daugiau paminklų nei galėtume išvardyti“, – pasakoja Augustinas.

Kai kurie objektai neturi analogų niekur kitur pasaulyje, pavyzdžiui, Prūsų ir jotvingių gyvenvietė, priešistorinio baltų kaimo rekonstrukcija, kurią sukūrė vietos verslininkas Petras Lukoševičius. Jis buvo vienas iš daugelio įdomių žmonių, kurių interviu įrašėme. Punkskas ir Šeinai skiriasi nuo kitų lietuvių diasporos vietų tuo, kad jų gyventojai nėra emigrantų palikuonys – jų šeimos šiame regione gyvena jau tūkstantmečius. Tik tarpukario lietuvių ir lenkų karas nulėmė regiono priklausomybę Lenkijai.

Ne tūkstantmečius, bet šimtmečius skaičiuoja gausybė bareljefų su Vyčiais, kuriuos po Europą paskleidė Lietuvos kilmingieji – nuo Lenkijos iki Florencijos. Istorinių Vyčių gausu garsiausiose Europos vietose: nuo salos, kurioje stūkso Paryžiaus Dievo Motinos katedra, iki į UNESCO pasaulio paveldą įrašytos Nansi Stanislovo aikštės, iki rūmų prie garsiąjį Romos Ispanijos laiptų. „Po nesėkmingų XIX a. sukilimų prieš carą daug kilmingų Lenkijos ir Lietuvos žmonių emigravo, jų diasporos centru tapo Paryžius“, – aiškino A. Žemaitis. Paryžius taip pat, ko gero, turi daugiausia garsių lietuvių kapų tarp visų Europos miestų, nes ten jis it magnetas traukė menininkus. Pavyzdžiui, lietuvis grafikas Žibuntas Mikšys palaidotas vienose garsiausių pasaulio kapinių Perlašeze.

Lietuviai menininkai iki šiol dabina Europą lietuviškais paminklais. Pagal „Gabalėlių Lietuvos“ kriterijus, vien tai, kad pastatą ar paminklą sukūrė lietuvis (-ė), nėra pakankama priežastis jį aprašyti – svarbu, kad paminklas būtų įkvėptas Lietuvos istorijos, kultūros, asmenybių. „Daugiausia tokių

„Gabalėliai Lietuvos“ – tūkstančiai kilometrų Europos lietuviškais keliais

■ Atkelta iš 9 p.

skulptūrų yra Paudorfo apylinkėse Austrijoje – apie dešimt medinių lietuvių mitologija paremtų skulptūrų, sukurtų menininkų simpoziumų metu“, – sakė Augustinas.

„Daug paslaptingesnė yra Perkūno totemo istorija. Jis netikėtai atsirado virš Doverio baltųjų uolų Anglijoje 2023 m. Jo autorius nežinomas, todėl vietos spauda net praminė jį „Lietuviu Banksy“.

„Kai kurias lietuvių bendruomenes Europoje sunku priskirti konkrečioms emigracijos bangoms“, – tęsė A. Žemaitis, paminėdamas Vengrijos lietuvių bendruomenę. Lietuviški paminklai ten pradėti statyti XX a. devintajame dešimtmetyje. Ta bendruomenė susiformavo dar Lietuvai esant okupuotai sovietų. „Kadangi Vengrija taip pat buvo valdoma komunistų, emigracija į ją buvo paprastesnė net tais laikais, ypač dėl šeimos priežasčių. O gyvenimas Vengrijoje buvo laisvesnis nei okupuotoje Lietuvoje“, – paaiškino jis.

Įdomu, kad kelias itin įspūdingas lietuviškas vietas sukūrė ne lietuviai, kaip antai „Sala Lituania“ Bardžio mieste Italijoje, pilna monumentalių meno kūrinių, pasakojančių apie Lietuvos istoriją ir kultūrą. Nors Bardyje

niekada nebuvo lietuvių bendruomenės, salę kurti įgalino mieste gimęs italas kardinolas Samorè, kuris buvo dirbęs tarpukario Lietuvoje, daug dėl jos stengėsi, ir kardinolui dirbęs lietuvis kunigas Mincevičius.

Kokį paveldą kuria ir saugo dabartiniai emigrantai?

Po to, kai Lietuva tapo Europos Sąjungos nare, į kitas Europos šalis emigravo daugiau nei pusė milijono lietuvių. Ar naujieji emigrantai kuria naujas lietuviškas vietas ir saugo senas?

„Tai labai priklauso nuo bendruomenės, – paaiškino Augustinas. – Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje geriau išliko katalikiškos vietos: Londono lietuvių bažnyčia, Notingemo „Židiny““. Tai visai kitaip nei JAV, kur vyskupijos dažnai uždaro lietuvių bažnyčias net tada, kai jos puikiai gyvuoja.“

Lietuvių imigrantai Jungtinėje Karalystėje sėkmingai rūpinasi dipukų įkurtomis lietuvių kapinių zonomis Notingeme, Bradforde, Londone ir Mančesteryje (pastarosios dvi zonos dar turi ir įspūdingų lietuviškų paminklų). Tuo tarpu Šveicarijos lietuvių bendruomenė ypač sėkmingai pažymėjo su Lietuva susijusius pastatus atminimo lento-

mis – nuo viešbučio, kuriame kadaise veikė lietuvių DP stovykla, iki vilos, kurioje Maironis sukūrė vienus garsiausių savo kūrinių.

Dabartiniai emigrantai iš Lietuvos taip pat daug prisidėjo prie Italijos ir Prancūzijos lietuvių paveldo objektų tyrinėjimo, informacijos apie juos skelbimo internete. Jie perėmė kai kurias senąsias lietuvių institucijas, pavyzdžiui, Vokietijoje esančią Vasario 16-osios gimnaziją.

„Mes taip pat nuolat bandome įkvėpti naujai atvykusius lietuvius Europoje atrasti senąsias lietuviškas vietas, lankyti jas ir jomis rūpintis“, – sakė A. Žemaitis. Kelionės metu Aistė ir Augustinas surengė 7 paskaitas suaugusiems ir pamokas vaikams, susitiko su šimtais lietuvių, išklause jų pasakojimus, įrašė interviu. „Stengiamės skleisti žinių apie įspūdingą ir gerai prižiūrimą lietuvių paveldą JAV ir kitur, skatindami Vakarų Europos lietuvius kurti ir puoselėti tokias lietuviškas vietas savo naujosiose šalyse“, – sakė Augustinas.

Kur rasti ekspedicijos rezultatus?

Kaip įprasta, „Gabalėlių Lietuvos“ ekspedicijos rezultatai išsamiai skelbiami internete ir prieinami visiems nemokamai:

• <http://www.gabaleliailietuvos.lt> lietuvių paveldo objektų užsienyje enciklopedija pildoma išsamiais straipsniais apie kiekvieną lietuvių paveldu turtingą Europos regioną ir šalį.

• Dar daugiau nuotraukų reguliariai skelbiama „Facebook“ ir „Instagram“ socialinių tinklų paskyroje „Gabalėliai Lietuvos“.

• Filmai apie lietuviškas vietas ir interviu su lietuvišiais rodomi „YouTube“ kanale „Gabalėliai Lietuvos“.

• Ekspedicijos dienoraščiai skelbiami svetainėje <http://istorijos.gabaleliailietuvos.lt>.

Šią ekspediciją iš dalies parėmė Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos.

Netrukus pasirodys ir projekto „Gabalėliai Lietuvos: Amerika“ autorių Augustino Žemaičio, Aistės Žemaitienės knyga-vadovas po lietuviškąją Ameriką su gausybe įdomiausių lietuviško paveldo vietų nuotraukų ir 14 miestų ar regionų žemėlapių su svarbiausiomis lietuviškomis vietomis Jungtinėse Amerikos Valstijose. Daugiau informacijos ir nuolatinius atnaujinimus galite rasti oficialioje „Gabalėlių Lietuvos“ svetainėje ir socialiniuose tinkluose. ■

NAUJOS KNYGOS

Proveržio nuojauta, susipažinus su finansinio prisotinimo teorijos įžvalgomis

Prof. habil. dr. Remigijus Čiegis,
dr. Vera Moskaliova

Stasys Albinas Girdzijauskas. Ekonominės krizės. Finansinio prisotinimo teorijos įžvalgos. Monografija. 2024, Vilniaus universiteto leidykla, 228 p.

Šių metų vasaros pabaigoje, pasirodė profesorius Stasio Albino Girdzijausko monografija, kurią išleido Vilniaus universiteto leidykla. Šioje monografijoje autorius išplečia ir paaiškina tradicinės ekonominio augimo nuostatas, kurios ilgą laiką dominavo ekonomistų diskusijose. Autorius kritikuoja tradicinę ekonomikos teoriją dėl jos polinkio susitekti į neribotą augimą, dažnai ignoruojant prisotinimo reiškinio ekonomines pasekmes. Skirtingai nei tradiciniai modeliai, kurie daugiausia remiasi eksponentiniu (geometrinės progresijos) augimu, naujoji teorija pabrėžia būtinumą sutelkti dėmesį į rinkos prisotinimą, kada pasiekama maksimali finansinio augimo galimybių riba.

Profesorius S. A. Girdzijauskas nagrinėja finansinio prisotinimo poveikį ekonominiam stabilumui ir parodo, kaip prisotinimas tampa esminiu veiksniu, skatinančiu krizes, finansinius burbulus ir jų grūtis. Jo teorija ne tik aptaria prisotinimo reiškinį, bet ir

siūlo naują ekonominio augimo paradigmą – nuo įprastų augimo procentų pereiti prie prisotinimo procentų taikymo. Šis perėjimas leidžia išsamiau suprasti rinkos ciklus ir įvertinti situacijas, kurioms susidarius tolimesnis augimas įgauna žalingą poveikį.

Monografijoje pateikta finansinio prisotinimo teorija, mūsų nuomone, gali turėti reikšmingą poveikį mokslui, praktikai ir studijoms. Mokslui ši teorija siūlo naują požiūrį į ekonomikos augimą ir krizes, išplečiant tradicinės ekonomines paradigmas. Ji gali paskatinti tolesnius tyrimus apie prisotinimo reiškinio poveikį ekonominiams ciklams, finansiniams burbulams ir krizių prevencijai.

Profesoriaus S. A. Girdzijausko teorija suteikia pagrindą plėtoti tarpdisciplininius tyrimus, apjungiančius biologinius, fizikinius ir matematinius modelius ekonomikos kontekste. Praktikoje ši teorija gali tapti naudinga įrankiu investuotojams ir politikos formuotojams, nes ji pabrėžia galimus pavojus ir nurodo finansinio prisotinimo ribas, kurie šiaip ignoruojami įprastiniuose augimo modeliuose. Autorius siūlo orientuotis į prisotinimo procentų modelį, kuris galėtų būti naudojamas kaip naujas įrankis vertinant finansinių burbulų susiformavimo riziką. Ši teorija gali padėti centriniams bankams, vyriausybėms ir įmonėms geriau suprasti, kada rinkos augimas turėtų būti skatinamas ir palaikomas ir kada jis tampa rizikingas.

Studijų srityje finansinio prisotinimo teorija gali paskatinti studentus peržiūrėti įprastus ekonomikos mokymo pagrindus ir atkreipti dėmesį į rinkos prisotinimo poveikį. Ši teorija gali būti integruota į ekonomikos ir finansų studijų programas kaip alternatyvi perspektyva tradiciniams au-

Prof. Stasio Albino Girdzijausko
monografija

gimo modeliams, o taip pat įkvėpti naujus tarpdisciplininius kursus, apjungiančius ekonomikos, biologijos ir fizikos mokslus. Minima teorija gali itin prisidėti prie gilesnio ekonominių reiškinų supratimo, o kartu pasiūlyti praktinius sprendimus rinkos stabilumui palaikyti ir skatinti inovatyvias ekonomikos mokslo kryptis.

Finansinio prisotinimo teorija pagrįsta naujais prisotinimo procentais, kurie iš esmės yra universalūs ir gali būti taikomi visur, kur tik yra augimas. O „visa, kas auga, turi konverguoti“ (angl. *Everything that rises must converge*. Flannery O'Connor), tad prisotinimas yra visų augančių sistemų

būdingas bruožas. Taigi ir ši teorija turi potencialą būti išplėsta ir pritaikyta kitose srityse, kuriose irgi pasireiškia prisotinimo reiškinys. Ši teorija gali pasiūlyti naujų būdų analizuoti dinamiką, kai sistemų augimo tempas tampa ribotas dėl prisotinimo, kuris gali nutikti ir, tarkim, dėl tam tikrų resursų išsekimo.

Biologijoje ši koncepcija jau buvo taikyta, bet labai ribotai. Dabar ji galėtų būti pritaikyta tyrimams apie ekosistemų prisotinimą – pavyzdžiui, nagrinėjant, kaip populiacijos augimą veikia didėjančio produktyvumo fenomenas. Prisotinimo procentai galėtų padėti analizuoti, kada ekosistemos pasiekia maksimalų gebėjimą palaikyti gyvybę, ir perspėti apie kritines ribas, kurių viršijimas destabilizuoja gamtines sistemas.

Urbanistikoje teorija galėtų būti pritaikyta, analizuojant miestų augimą ir infrastruktūros apkrovą. Prisotinimo procentai leistų išmatuoti, kada miesto infrastruktūra (pvz., transporto sistema, sveikatos priežiūra) artėja prie savo ribų ir kokia yra optimali plėtros riba, siekiant išvengti miesto „perkrovimo“ krizės.

Socialiniuose tinkluose ir skaitmeninėse platformose ši teorija taip pat galėtų būti naudinga, pavyzdžiui, nustatant vartotojų prisotinimo ribas. Socialinių tinklų ir platformų augimas nėra begalinis, todėl „prisotinimo procentai“ galėtų padėti nustatyti momentus, kai vartotojų augimas pasiekia kritinę ribą arba kai pasiekama optimali auditorija, po kurios tolesnis vartotojų augimas tampa neracionalus.

Ekonomikoje ir versle finansinio prisotinimo teorija jau pateikia įžvalgų apie rinkos ciklo ribas ir perteklinio augimo

■ Nukelta į 11 p.

Proveržio nuojauta, susipažinus su finansinio prisotinimo teorijos įžvalgomis

■ Atkelta iš 10 p.

pavojus, todėl ji gali būti lengvai pritaikoma ir verslo kontekste. Verslui aktualu suprasti, kada produktų ar paslaugų paklausa pasiekia prisotinimo lygį, o tolesnis gamybos ar rinkų augimas tampa neefektyvus ar net žalingas.

Iš esmės, finansinio prisotinimo teorijos universalumas leidžia ją taikyti bet kuriai sistemai, kurioje yra augimo ribos. Prisotinimo procentai suteikia būdą analizuoti ir valdyti augimo bei stabilumo dinamiką įvairiose srityse, kas gali padėti kurti tvarius augimo modelius bei numatyti krizės rizikas skirtingose aplinkose. Tokiu būdu profesoriaus S. A. Girdzijausko teorija ne tik atspindi tradicines prisotinimo idėjas, bet ir siūlo naują koncepcinį požiūrį, kuris labiau dera su šiuolaikinėmis finansų rinkų realijomis ir siūlo sprendimus, kaip išvengti su prisotinimu susijusių ekonominių krizių.

Nors pagal liberalizmo doktriną laisvoji rinka laikoma esmine ekonominio klestėjimo sąlyga, finansinio prisotinimo teorija praplečia šią nuostatą, pabrėždama rinkos prisotinimo valdymo svarbą. Knygoje teigiama, kad nepakankamai prisotintos rinkos yra mažo pelningumo ir vartotojams atrodo stagnuojančios. Tai rodo, kad visiškai lais-

va, savaime susireguliuojanti rinka neretai veda prie skurdo ekonomikos. Priešingai, sąmoningai valdoma rinka sudaro gausos ekonomikos pagrindą. Finansinio prisotinimo teorija atveria galimybę liberalizmo doktriną papildyti nauju požiūriu, kuriame rinkos laisvė siejama su tvariu prisotinimo valdymu.

Monografijoje užsimenama, kad Pareto taisyklė (80/20 taisyklė) išplaukia iš prisotinimo reiškinio ir gali būti pagrįsta, remiantis didėjančio pelningumo fenomenu. Nors santykis 80/20 nereiškia tikslių proporcijų ir iki šiol Pareto principas buvo laikomas mnemonine taisykle (žr. Vikipedija), tačiau iš prisotinimo procentų išvedamas didėjančio pelningumo fenomenas kaip tik ir išlaiko būtent tokį santykį. Tai rodo, kad Pareto principo sąsaja su didėjančio pelningumo fenomenu yra logiška. Didėjančio pelningumo atveju tam tikros veiklos (pvz., investavimo) rezultatai arba grąža santūriai didėja iki tam tikro lygio (75–80 proc.), o jį pasiekus prasideda staigus pelningumo augimo fazė. Pareto taisyklės atvejais prisotinimas gali reikšti, kad 20 proc. veiklos arba dalyvių pasiekia aukštą pelningumą, kai kiti 80 proc. išteklių neturėjo galimybės generuoti tokia

didelę pridėtinę vertę, nes sistema dar buvo „neįkaitusi“, mat buvo per mažai prisotinta.

Finansinio prisotinimo teorija gali paaiškinti, kodėl Pareto taisyklė išlieka tokia universali – ji nurodo ne tik socialinį-ekonominių dėsningumą, bet ir tam tikrą gamtinę ribą, kuri kyla iš prisotinimo ir didėjančio pelningumo dinamikos. Tokia interpretacija suteikia gilesnę ekonominių disproporcijų analizę, praplečiant ją į prisotinimo teorijos lauką ir atskleidžiant, kaip sistemos vidiniai augimo apribojimai gali lemti dėsningus ir pasikartojančius rezultatus tokius, kaip Pareto principas.

Knygoje taip pat daug kalbama apie rezonansą. Ten užsimenama, kad prisotinimo fenomeno kreivė sutampa su fizikoje gerai žinoma rezonansinio pralaidumo maksimumų kreive. Finansinio prisotinimo teorijoje prisotinimas iš tiesų veikia kaip stiprėjantis rezonanso efektas, dėl kurio pelningumas, artėjant prie tam tikros ribos, pradeda hiperboliškai augti. Didėjantis prisotinimas sukuria vis didesnį pelningumą, tačiau kartu auganti įtampa daro sistemą vis nestabilesnę. Kai prisotinimo lygis kritiškai priartėja prie 100 proc., pelningumas tampa toks aukštas, kad sistema nebegali jo palaikyti – pelnin-

gumas tarsi „sprogsta“, ir tai lemia rinkos „griūtį“.

Prisotinimo fenomeno kreivės forma atspindi rezonansinio pralaidumo maksimumų kreivę fizikoje, kur energijos perdavimas pasiekia aukščiausią tašką, ir tada greitai mažėja, kai sistema tampa nestabili. Šis požiūris aiškiai parodo, kodėl finansinio prisotinimo teorija interpretuoja pelningumą ne kaip linijinį didėjimą, bet kaip tam tikrą „rezonansinę“ būseną, kuri yra itin nestabili, kai artėjama prie prisotinimo ribos. Matome, kad finansinio prisotinimo teorija turi proveržio potencialą tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu. Šios teorijos universalumas ir siūlomi prisotinimo procentai leidžia peržengti tradicines ekonomines ribas ir papildyti įvairių sričių tyrimus, pritaikant juos ne tik ekonomikoje, bet ir kituose moksluose, tokiuose kaip fizika, biologija ar urbanistika. Tai gali padėti makrolygmeniu geriau suprasti sporgimo mechanizmą, įvertinti ciklų dinamiką ir tų ciklų paplitimo ribas, o tai aktualu ne tik mokslui, bet ir praktikai. Be to, teorija, pagrįsta „rezonanso“ koncepcija, suteikia papildomų galimybių paaiškinti ir prognozuoti ekonominių burbulų ir krizių formavimosi mechanizmus. ■

JONO BASANAČIAUS BIBLIOGRAFIJA

Loreta Glebavičiūtė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka išleido Jono Basanavičiaus bibliografijos rodyklės antrąją dalį „Jono Basanavičiaus gyvenimas ir veikla“. Rodyklę rengė patyręs dešimties Vrublevskių bibliotekos bibliografų kolektyvas, o jos leidybą parėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

Dr. J. Basanavičiaus (1851–1927) – viena reikšmingiausių XIX a. pab. – XX a. pr. Lietuvos istorijos asmenybių: politikas, visuomenės ir kultūros veikėjas, gydytojas bei mokslininkas lituanistas. Reikšmingiausi jo darbai Lietuvai: laikraštis „Aušra“, Didžiojo Vilniaus seimo rengimas, Lietuvių mokslo draugijos įsteigimas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto paskelbimas. Stebina šios asmenybės interesų gausa: mokslo darbuose aptariamos istorijos, archeologijos, religijos, medicinos, antropologijos, tautosakos, mitologijos, etnologijos, religijos, lietuvių kilmės temos.

Todėl iki šiol J. Basanavičiaus gyvenimas ir darbai domina įvairių sričių mokslininkus ir Lietuvos praeičiai neabejingus lietuvius. Tai atspindi ir išskirtinė mokslinės bei populiariosios literatūros apie J. Basanavičių gausa. Juo domisi ir užsienio, ypač Bulgarijos, kurioje jis praleido dalį gyvenimo, užsiimdamas medicinos praktika bei visuomenine, moksline, publicistine veikla, autoriai. 2015 m. Vrublevskių biblioteka išleido J. Basanavičiaus bibliografijos rodyklės pirmąją dalį, kurioje atskleisti 1875–2013 m. paskelbti jo darbai.

Surinktos medžiagos gausa įpareigojo bibliotekos darbuotojus atlikti titanišką darbą – išleisti antrąją bibliografijos rodyklės dalį, sudarytą net iš trijų tomų, kurioje pateikta 1880–2013 m. skelbta literatūra apie J. Basanavičių ir jo darbus. Leidinyje suregistruotos knygos, moksliniai ir mokslo populiarinimo straipsniai, laiški, J. Basanavičiaus darbų anotacijos ir recenzijos, jo darbus cituojančių autorių veikalai, literatūra apie jo atminimo įamžinimą. Antrąją bibliografijos rodyklės dalį sudaro net 7268 įrašai.

Pirmame tome susitelkta į J. Basanavičiaus asmenybės, veiklos bei aplinkos atskleidimą: surinkti jam skirti biografijos leidiniai, atsiminimai, straipsniai knygose bei periodinėje spaudoje, literatūra apie jo mirtį, tėviškę, artimuosius. Antrame tome rasime jo asmens, veiklos ir rašytinių darbų vertinimus įvairiose srityse: kultūros, politikos, visuomeninės veiklos, istorijos, archeologijos, lietuvių kalbos kilmės bei religijos, tautosakos, mitologijos, etnologijos, medicinos, „Aušros“ leidybos, Tautos namų steigimo. Šiame tome taip pat pateikiamos J. Basanavičiaus darbų recenzijos bei jam rašyti laiški, atskleidžiantys jo ryšius su mokslininkais, visuomenės ir kultūros veikėjais.

Trečias tomas skirtas J. Basanavičiaus atminimo įprasminimui. Čia pateikta medžiaga apie jam skirtus renginius, muziejus, įvairių žanrų meno kūrinius, jo vardu pavadintus landšafto, gamtos, architektūros objektus, draugijas, įstaiigas, konkursus ir kt. Tomo pabaigoje rasime bibliografinius leidinius, kuriuose surašyta su J. Basanavičiumi susijusi medžiaga, jo kūrinius

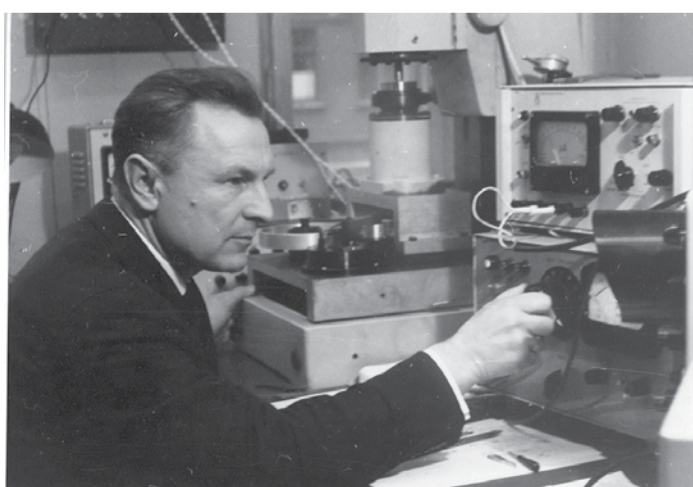
cituojančių autorių darbus, literatūrą apie jo asmeninę biblioteką bei atminties institucijose saugomą dokumentinį paveldą.

Dėl literatūros gausos bibliografijos rodyklėje neatsispindi ikonografinė medžiaga (J. Basanavičiaus, jo laidotuvių, tėviškės, giminių ir artimųjų, gyventų vietų, asmeninių daiktų, jo vardu pavadintų objektų, vaizduojamojo meno darbų nuotraukos), mažiau reikšmingos publikacijos, elektroniniai ištekliai, tačiau visa tai išsamiai suregistruota Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos virtualioje bibliotekoje <https://vb.mab.lt>. Čia taip pat pateikiama visa abiejų aptariamo leidinio dalių medžiaga bei į leidinį nepatekusios vėlesnių metų publikacijos.

Kaip pastebi literatūros istorikas dr. Sigitas Narbutas, Jono Basanavičiaus idėjos veikė lietuvių visuomenės raidą ilgiau, nei jo gyventa. Todėl ši tautos patriarcho bibliografijos rodyklė bus turtingas šaltinis mokslininkams, studentams ir visiems besidominantiems J. Basanavičiaus asmenybe bei jo veikla toliau tyrinėti. ■

AKADEMIKO KAZIMIERO RAGULSKIO PIRMOSIOS MIRTIES METINĖS

2023 m. gruodžio 24 d. mirė Lietuvos mokslų akademijos narys emeritas, mokslo centro „Vibrotechnika“ įkūrėjas ir ilgametis vadovas, daugiau kaip 1750 išradimų bei patentų autorius profesorius Kazimieras Ragulskis. Beveik 30 metų prof. K. Ragulskis buvo laboratorijos, palaipsniui išaugusios į mokslinį centrą „Vibrotechnika“, mokslinis vadovas ir įkūrėjas. Šiame centre buvo suburtas profesionalus kolektyvas, vyravo gera kūrybinė aplinka, kurioje gabūs ir darbštūs moksliniai darbuotojai turėjo puikias galimybes atsiskleisti. K. Ragulskis tapo nepralenkiamu Lietuvoje pagal paruoštų mokslininkų (su moksliniais laipsniais) skaičių. Jo mokinių parengtos (apie 300 daktaro ir habilituoto daktaro) disertacijos buvo itin vertinamos. ■

Kazimieras Ragulskis mokslinės veiklos pradžioje. Archyvinė nuotr.

Akad. K. Ragulskis (2023) – 95-ojo gimtadienio šventėje

PRANEŠA DR. RAIMUNDAS KAMINSKAS

FILMAS APIE GENEROLĄ POVILĄ PLECHAVIČIŲ

Gruodžio 5 d. Kauno miesto rotušėje įvyko istorinio dokumentinio filmo „Tautos karvedys“ išankstinė premjera. Žurnalistės Danguolės Bunikienės režisuotoje meninės dokumentikos kino juostoje pagrindinį herojų generolą Povilą Plechavičių įkūnijo aktorius Robertas Lenartavičius. Dokumentinis filmas sukurtas iš dalies finansuojant Krašto apsaugos ministerijai. Projekto pagrindinis partneris – Lietuvos šaulių sąjunga.

Šiomet yra minimos pasipriešinimo okupacijai ir generolo Povilo Plechavičiaus įkurtos Vietinės rinktinės 80-osios metinės. Istorinės atminties tyrinėtojai Vietinę rinktinę laiko unikaliu reiškiniumi Lietuvos

istorijoje. Filmo juostoje kūrėjai su istoriku Gintautu Jakščiu pristato Lietuvos archyvuose saugomas bylas, kuriose rado unikalią, niekur nepublikuotą medžiagą ir apie Vietinę rinktinę, ir apie generolą labai svarbią veiklą Lietuvai, jam gyvenant Vokietijoje. Filmo žiūrovai išgirdo autentišką, uždegančią pozityvumą generolo kalbą, pasakytą 1944 m. vasario 16 d. Autentišką įrašą išsaugoję giminės, gyvenantys Lietuvoje, pasidalino su filmo kūrėjais. Kokį žmogų Povilo Plechavičiaus asmenybėje matė kariai, šeima, artimieji ir likimo draugai? Kodėl net komunistai ir nusikaltėliai jį laikė svarbiu ir ypatingu? Atsakymai – dokumentiniame filme „Tautos karvedys“.

Susitikimas su renginio dalyviais Kauno rotušėje. Tarp jų: pirmas iš kairės dr. Raimundas Kaminskas, antra – filmo režisierė Danguolė Bunikienė, penktas – plk. ltn. Linas Idzėlis, šeštas – prof. Aleksandras Vitkus

Valstybės Nepriklausomybės stipendijos skyrimo komisija laukia kandidatų teikimų 2025 m. stipendijai gauti

Valstybės Nepriklausomybės stipendijos skyrimo komisija kviečia iki 2024 m. gruodžio 31 d. teikti kandidatūras Valstybės Nepriklausomybės stipendijai gauti. Siūlant kandidatus, turi būti pateikti šie dokumentai:

1. Užpildyta kandidato anketa.
2. Bent dviejų mokslininkų ir bent vienos mokslo ir studijų institucijos rekomendacijos.
3. Kandidato mokslinės ir visuomeninės veiklos aprašymas (iki 5 puslapių).
4. Kandidato mokslo darbų sąrašas ir mokslo darbų kopijos kompiuterinėse laikmenose.
5. Mokslinio tyrimo (darbo) projekto aprašymas (iki 5 puslapių).
6. Projekto įgyvendinimo darbų planas, numatomi rezultatai ir stipendijos išlaidų pagrindimas.
7. Kita informacija ir medžiaga, pagrindžianti siūlymą skirti stipendiją.

Dokumentus prašome siųsti: el. p. priim@lrs.lt arba Gedimino pr. 53, LT-01109 Vilnius. Stipendija skiriama humanitarinių ir socialinių mokslų sričių jauniems mokslininkams už Lietuvos valstybingumo stiprinimui svarbius mokslo tyrimus, su jais susijusią visuomeninę veiklą ir mokslo populiarinimo darbus bei konkursui stipendijai gauti pateiktą mokslinio tyrimo projektą. Konkurse gali dalyvauti kandidatai, kurie konkurso dokumentų pateikimo paskutinę dieną, t. y. tų metų gruodžio 31 dieną, yra ne vyresni kaip 35 metų amžiaus. Siūlyti kandidatus stipendijai gauti turi teisę mokslininkai bei Lietuvos mokslo ir studijų institucijos. Valstybės Nepriklausomybės stipendija įteikiama kiekvienų metų kovo 11 d. – Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną. *Seimo Komisijų skyriaus patarėja Danguolė Stonytė*

Jaukių šv. Kalėdų ir kūrybiškų Naujųjų Metų!

Dvasios šiluma

*Nors skruostus kanda
Įsismarkavęs gruodis,
Bet man šiandakt nešalta,
Nes šilumą nešuosi.*

*Ją tau nešu per šaltį.
Brendu per gilią pusnį.
Ją užanty slepiu,
Kad vėjas neišpūstų.*

*Išsaugosiu ją tau
Kaip savo dvasios šviesą.
Kaip kūrinį vilties
Ir savo lūkestį saulėtą.*

*Paimk ją iš manęs,
Ir tu kartu sušilsi.
Pasidalink sava,
Ir mes kartu atgimsim.*

Sigitas Vaitkevičius

Lietuvos aukštųjų mokyklų profesinių sąjungų susivienijimas
Naujaisiais metais linki inovatyvumo!

Sudie!

Nuo 2024 m. gruodžio 31 d. Lietuvos mokslininkų laikraščio „MOKSLO LIETUVA“ leidyba nutraukiama, nes leidėjas – Lietuvos mokslininkų sąjunga nebeturi lešų leidybai laikraščio, ėjusio daugiau kaip 35 metus – nuo 1989 m. liepos mėnesio. „Mokslo Lietuvos“ elektroninio pašto adresu siunčiami pranešimai pagal galimybes bus skelbiami Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) svetainėje: www.mokslasplius.lt/mokslo-lietuva

Brangieji,
Šv. Kalėdų akimirkomis, užsuki į savo sielos namus ir padėkok sau ir Dievui už stiprybę, tikėjimą bei nuolatinę pastangą. Mintimis švelniai apkabink savo širdį ir artimuosius, atleisk jai už liūdesį ar išverktas ašaras. Tegul šis metas apvalo sielą ir įkvepia naujoms svajonėms, bei meilei. Linkėjimai!

Kapelionas Kun. prof. dr. Kęstutis Ralys

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Vincas Būda, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169